

Faculty of Social Sciences
Institute of Social Studies and Research

Quarterly of Social and Studies Research in Iran

Vol. 10, No. 1, Spring 2021: 79-116

DOI:10.22059/jisr.2021.310574.1127

Analysis of the expediency of criminal prosecution with public order and social security*

Mehdi Tavili¹

Mehdi Sheidaeian²

Seyed Mahmoud Mir Khalili³

Shahrdad Darabi⁴

Received July 23, 2020

Acceptance January 5, 2021

Abstract

Introduction: According to the principle of the necessity of criminal prosecution, upon the occurrence of a crime, the prosecutor, as the prosecuting authority, is obliged to prosecute the accused; but over time, society and public opinion have reduced their sensitivity to certain crimes and are reluctant to be prosecuted by the prosecutor. This can be due to the nature of some crimes, which, in principle, do not disturb the social order and security, or in the event of damage, the negative consequences of prosecuting crimes from the community point of view are far greater than prosecuting them. This situation compels the prosecutor to abandon the

* Research Paper, Paper from thesis, "The rule of necessity of prosecution in Iranian and British law", Faculty of Law, Islamic Azad University, Qom Branch

1. PhD student in Criminal Law and Criminology, Islamic Azad University of Qom, Qom, Iran, mehditavili@gmail.com

2. Assistant Professor, Faculty of Law, Farabi Campus, University of Tehran, Tehran, Iran (Corresponding Author), m_sheidaeian@ut.ac.ir

3. Associate Professor, Faculty of Law, Farabi Campus, University of Tehran, Tehran, Iran, mirkhalili@ut.ac.ir

4. Assistant Professor, Faculty of Law, Islamic Azad University, Qom Branch, Qom, Iran, shahrdad.darabi@yahoo.com

prosecution in the light of the principle of appropriateness or appropriateness of the criminal prosecution and to use the alternatives of the prosecution, such as the suspension of the prosecution, the filing of the case and criminal mediation; Because criminal law is a tool to achieve the goals of social policy, and consequently, social acceptability is the legitimacy of prosecution. In this case, the pursuit is expedient. In this article, we seek to examine how the prosecutor achieves public order and social security with expediency.

Method: The present research is a research article and the result of the author's studies and researches in the form of library documents. And after reviewing the contents related to the title of the article and the necessary filings, it has been compiled and arranged.

Findings: The findings of the study indicate that in the light of the expediency of the prosecutor and by observing the conditions, both the interests of individuals and the interests of society are provided. By preparing public opinion as well as regulating the pursuit of expediency, one can hope for the effective establishment of public order and social security. The objectives of the investigation are to examine the expediency of the prosecuting authority in relation to the establishment of public order and social security at the community level and to answer these questions. What is the relationship between the prosecutor's expediency in dealing with crimes in maintaining public order and social security? And finally, what is the authority of the prosecutor in assessing the expediency of criminal prosecution in relation to the establishment of public order and social security?

Conclusion: The main message of this research is how the prosecutor achieves public order and social security with expediency. The prosecuting authority does not make the prosecution commensurate with the mere consideration of an interest or benefit. Rather, in order to convince himself and justify the judicial action, by evaluating the values emphasized by the society, in some cases, it is possible to consider several benefits or interests of the victim / offender and the interests of the society separately or together; Then refrain from pursuing the accused; And may use other measures as an alternative to prosecution.

Keywords: Expediency, criminal prosecution, prosecutor, appropriation, public order, social immunity

Bibliography

- Adami, N. (2014), **Criminological Investigation of the Principle of Prosecution**, Master's Thesis in Criminal Law and Criminology,

Supervisor: Sheidaeian, M, Farabi Campus, University of Tehran. *(In Persian)*

- Alidoost, Y. (2002), "The Judiciary in America", **Journal of Judiciary**, No. 9: 41-42. *(In Persian)*
- Amid Zanjani, A. A., and Musazadeh, E. (2009), **Essentials of Political Jurisprudence**, Tehran: Majd Publications. *(In Persian)*
- Ashouri, M. (1997), **Criminal Justice (Collection of Articles)**, Tehran: Ganj-e-Danesh Publications. *(In Persian)*
- Ashouri, M. (2003), **Alternatives to Prison, Intermediate Punishments**, Tehran: Tendency Publishing. *(In Persian)*
- Ashworth, A. (1999), **Principle of Criminal Law**, London: Oxford University.
- Bagherinejad, Z. (2015), **Principles of Criminal Procedure**, Tehran: Khorsandi Publishing. *(In Persian)*
- Barry, B. (1977), "The Public Interest", in BYA. (Ed.), **Political Philosophy**, London: Quinton.
- Bayat Komitaki, M. (2006), **Evaluation of the Concept of Public Interest in the Constitution of the Islamic Republic of Iran**, Master's Thesis in Criminal Law and Criminology, Supervisor: Rasekh Rasekh, M, Tehran, Shahid Beheshti University. *(In Persian)*
- Bushehri, J. (2008), **Criminal Law (Principles and Issues)**, Tehran: Anteshar Co. *(In Persian)*
- Buzan, B. (1999) **People, Governments, Fear**, Translated by Mojtaba Attarzadeh, Tehran: the Institute for Leadership Studies. *(In Persian)*
- Clarkson, C. M. V, (1987), **Understanding Criminal Law**, London: Fontana press.
- Cohen, M. A. (2005), **The Costs of Crime and Justice**, New York: Routledge.
- Dehdarzadeh, F. (2013), **Legal Cases of Prosecution in Iran and the United Kingdom**, Tehran: Behnami Publications. *(In Persian)*
- Emami, M., and Sadeghi, M. H. (1998), "Expediency in Criminal Proceedings", **Legal Journal of Justice**, No. 23: 57-96. *(In Persian)*
- Farajiha Ghazvini, M. (2002), **Police Protection to Victims of Crime**, Delhi: Deep and Deep Publication.
- Fletcher, G. P (1998), **Basic Concepts of Criminal Law**, London: Oxford University.
- Jafari Dolatabadi, A. (2010), **The Position of Security in Iran's Criminal Policy**, PhD Dissertation in Criminal Law and Criminology,

Supervisor: Mohammad Jafar Habibzadeh, Tehran, Tarbiat Modares University. *(In Persian)*

- Jafari Langroudi, M. J. (1993), **Legal Terminology**, Tehran: Ganj-e-Danesh Publications. *(In Persian)*
- Jafari Langroudi, M. J. (2008) **Extensive in Legal Terminology**, Volume 5, Tehran: Ganj-e-Danesh Publications. *(In Persian)*
- Jafari, M. (2012), **The Approach of the Movement for Critical Studies of Law to Criminal Law**, Master's Thesis in Criminal Law and Criminology, Supervisor: Baqir Shamloo, Tehran, Shahid Beheshti University. *(In Persian)*
- Katozian, N. (2001), **Philosophy of Law**, Tehran: Publishing Company. *(In Persian)*
- Khazani, M. (1998), **The System of Legality and the System of Location or Appropriateness of Criminal Prosecution**, Tehran: Ganj-e-Danesh Publications. *(In Persian)*
- King, P. (2000), **Crime, Justice, and Discretion in England**, London: Oxford University.
- Lahouni, M. (2015), **How to File a Personality File in the Iranian Criminal Justice System**, Tehran: Javadaneh Publications. *(In Persian)*
- Miri, Seyed Reza (2011), **Criminal Prosecution**, Tehran: **Majd Publications**. *(In Persian)*
- Moeini Alamdari, J. (1999), "The Relationship between Public Interest and Individual Freedom", **Journal of the Faculty of Law and Political Science**, No. 44: 151-173. *(In Persian)*
- Munice, J. (1999), **Youth and Crime: A Critical introduction**, London. SAGE.
- Najafi Aberandabadi, A. H. (1994), **Lectures in Criminology, Doctoral Course (Restorative Justice)**, Tehran: Faculty of Law, Shahid Beheshti University. *(In Persian)*
- Najafi Tavana, A. (2009), "The Necessity of Filing a Personality File in the Trial of Juvenile Delinquents", **Family Research Quarterly**, No. 1/18: 293-319. *(In Persian)*
- Niazpour, A. H. (2013), **Agreement on Criminal Procedure**, Tehran: Mizan Publishing. *(In Persian)*
- Novin, P. (2008), "The Concept of Public Order in Law", **Journal of Constitutional Law**, No. 10: 170-190. *(In Persian)*
- Nowruz, N., and Javanmard, B. (2009), "Investigation of Minor Crimes in Iranian Criminal Law", **Journal of Justice**, No. 67: 67-144. *(In Persian)*

- puchi, J. F. (2005), **Bertquin Sociological Introduction to the Modern State**, Translated by Behzad Bashi, Tehran: Agah Publishing. (*In Persian*)
- Ragheb Isfahani, H. (1412 AH), **Dictionary of Quranic Words**, Beirut, Lebanon: Arabic Precedence. (*In Persian*)
- Rasekh, M. (2015), **Right and Expediency**, Tehran: Novin Publishing. (*In Persian*)
- Rezaghilizadeh, E., and Mirzajani, H. R. (2017), “Individualizing the Criminal Response of the Pre-Trial Stage (Prosecution) in Iranian Criminal Law with a Look at the Relevant Legal Norms in French Law”, **Studies in Political Science, Law and Jurisprudence**, No. 1/4: 107-117. (*In Persian*)
- Sadeghi, M. H. (2005), “The Conflict of Expediency and the Rights of Victims in Islamic Criminal Law”, **Modares Journal of Humanities**, No. 4: 119-143. (*In Persian*)
- Salehi Amiri, S. R., and Afshar Naderi, (2013), **Social Security**, Tehran: Strategic Center. (*In Persian*)
- Shamloo, B., and Abdollahi, A. (2015), “Management Achievements of Criminology in Criminal Procedure”, **Journal of Criminal Law**, No. 2: 128-99. (*In Persian*)
- Sheidaeian, M. (2009), **Analysis of the Principle of Criminal Prosecution and Its Place in Iranian and Islamic Criminal Law**, PhD Dissertation in Criminal Law and Criminology, Supervisor: Iraj Golduzian, University of Tehran, Qom Campus. (*In Persian*)
- Sheidaeian, M., and Nosrati, Y. (2018), “Identification and Challenges of Prosecution with a Look at British Law”, **Quarterly Journal of Judicial Legal Perspectives**, No. 82: 165-196. (*In Persian*)
- Shokrchizadeh, M. (2015), **English Criminal Procedure Code (Prosecution Rule)**, Tehran: Majd Publications. (*In Persian*)
- Shokrchizadeh, Mohsen (2012), **The Rule of Prosecution in Iranian and British Criminal Policy**, PhD Dissertation in Jurisprudence and Criminal Law, Supervisor: Hossein Mir Mohammad Sadeghi, Shahid Motahari University. (*In Persian*)
- Slapper, G., and Kelly, D. (2001), **The English Legal System**, London: Routledge -Cavendish.
- Sprack, J. (2002), **Emmins on Criminal Procedure**, London: Oxford University.
- Taghizadeh, I. (2015), **The Principle of Appropriateness of Prosecution in Iranian Criminal Law**, Master’s in Criminal Law and

Criminology, Supervisor: Mohammad Baqir Ameri Nia, Bandar Abbas, Azad University, Bandar Abbas Branch. (*In Persian*)

- Wihte, R. (1999), **English Legal System in Action**, London: Oxford University.

تحلیل نسبت مصلحت‌سنجی تعقیب کیفری با نظم عمومی و امنیت اجتماعی*

مهدی طویلی^۱

مهدی شیداایان^۲

سید محمود میرخلیلی^۳

شهرداد دارابی^۴

تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۰/۱۶

تاریخ دریافت: ۹۹/۰۵/۰۲

چکیده

بر اساس اصل الزامی بودن تعقیب کیفری، با وقوع جرم، دادستان به منزله مقام تعقیب مکلف به تعقیب متهم است، اما با گذشت زمان، جامعه و افکار عمومی، حساسیت خود را به برخی جرائم کاهش داده است و تمایلی به تعقیب از سوی دادستان ندارند. این امر می‌تواند ناشی از طبع برخی جرائم باشد که در اساس، ارتکاب آن‌ها، نظم و امنیت اجتماعی را مخدوش نمی‌کند یا در صورت ورود خدشه، تبعات منفی تعقیب جرائم از نگاه اجتماع به مراتب بیشتر از تعقیب آن‌ها خود را نشان می‌دهد. این وضعیت دادستان را مجاب می‌کند در پرتو اصل اقتضا یا متناسب بودن تعقیب کیفری، تعقیب را رها کند و از جایگزین‌های آن مانند تعلیق تعقیب، بایگانی کردن پرونده و میانجیگری کیفری بهره‌بردارد؛ زیرا حقوق کیفری ابزاری برای نیل به اهداف سیاست‌های اجتماعی است و به تبع آن، مقبولیت اجتماعی، مشروعیت‌بخش تعقیب است. در این صورت، تعقیب دایره مدار مصلحت است. در این مقاله این موضوع بررسی شده است که چگونه دادستان با مصلحت‌اندیشی، نظم عمومی و امنیت اجتماعی را محقق می‌کند. یافته‌های پژوهش حکایت از آن دارد که در پرتو مصلحت‌سنجی دادستان و با رعایت برخی شرایط، هم منافع افراد و هم منافع جامعه تأمین می‌شود. با آماده کردن افکار عمومی و نیز ضابطه‌مند کردن تعقیب مصلحتی می‌توان به برقراری مؤثر نظم عمومی و امنیت اجتماعی امیدوار بود.

واژه‌های کلیدی: امنیت اجتماعی، تعقیب کیفری، دادستان، مصلحت، مقتضی بودن، نظم عمومی.

*مقاله علمی - پژوهشی، مستخرج از رساله دکتری با عنوان «اصل اقتضای تعقیب در حقوق ایران و انگلستان»، دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم

۱. دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی قم، mehditavili@gmail.com

۲. استادیار گروه حقوق، پردیس فارابی دانشگاه تهران (نویسنده مسئول)، m_sheidaeian@ut.ac.ir

۳. دانشیار گروه حقوق، پردیس فارابی دانشگاه تهران، mirkhalili@ut.ac.ir

۴. استادیار گروه حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم، shahrdad.darabi@yahoo.com

مقدمه و طرح مسئله

با احراز وقوع جرم، دادستان به‌عنوان نماینده جامعه، وظیفه تعقیب متهم را برعهده دارد و چون به نمایندگی از جامعه، تعقیب را شروع کرده است، حق انصراف از آن را ندارد و تا رسیدگی نهایی باید تعقیب را ادامه دهد. این دیدگاه مشهور به قاعده الزامی و قانونی بودن تعقیب است. در مقابل این تفکر، قاعده متناسب یا مقتضی بودن تعقیب قرار دارد که در نظام‌های تابع حقوق نانوشته (کامن لا)^۱ جاری است. براساس این قاعده، دادستان می‌تواند با سنجش موضوع و ارزیابی کردن آن، در صورت وجود مصلحت، هرچند وقوع جرم محرز باشد، با تدابیری مناسب به‌منظور تأمین مصالح فرد و جامعه و ترمیم خسارت بزه‌دیده از تعقیب جرم خودداری کند.

در تقسیم‌بندی کلی، جرائم به دو دسته واجد جنبه خصوصی (تبصره ۱ ماده ۱۰۰ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲)^۲ و جرائم واجد جنبه عمومی (تبصره ۲ ماده ۱۰۰ ق. م. ا) تقسیم می‌شوند. در جرائم دسته اول، تعقیب مجرم تنها با شکایت شاکی خصوصی شروع می‌شود (ماده ۱۲ قانون آیین دادرسی کیفری)^۳ و در این‌گونه جرائم دادستان در رأس اختیار تعقیب جرائم قرار ندارد. قانون‌گذار در ماده ۱۰۴ ق. م. ا مصوب ۱۳۹۲ جرائم مذکور را که قابل‌گذشت می‌نامند احصا کرده است، اما در جرائم دسته دوم، علاوه بر آنکه تعقیب آن‌ها نیازمند شکایت شاکی خصوصی نیست، حتی به فرض اینکه شاکی خصوصی از شکایت خود منصرف شود یا اعلام رضایت و گذشت کند، دادستان باید امر تعقیب را تا انتها ادامه دهد (ماده ۱۱ ق. آ. د. ک). در توجیه این اقدام گفته شده است که چون این‌گونه جرائم جنبه عمومی دارند و موجب اختلال در نظم عمومی و امنیت جامعه شده‌اند، تعقیب و رسیدگی کیفری آن‌ها اجتناب‌ناپذیر است. اکنون سؤال این است که آیا دادستان به‌منزله مقام تعقیب می‌تواند با مصلحت‌بینی، از تعقیب متهمان این‌گونه جرائم، سر باز بزند یا اینکه چون جرائم مذکور، نظم و امنیت جامعه را مختل کرده‌اند، متهمان آن مستوجب تعقیب هستند.

1. Common Law

۲. از این به بعد به‌جای عنوان «قانون مجازات اسلامی» عبارت «ق. م. ا» آورده می‌شود.

۳. از این به بعد به‌جای عنوان «قانون آیین دادرسی کیفری»، عبارت «ق. آ. د. ک» آورده می‌شود.

باید توجه داشت که امنیت عمومی و اجتماعی شهروندان، در کنار امنیت شخصی آن‌ها در فرایند دادرسی کیفری مدنظر مقامات تعقیب است. در این رابطه، نهادهایی مانند مصالحه و سازش کیفری، میانجیگری یا معامله اتهام^۱ در بستر همین تفکر پذیرفته شده‌اند. در قانون آیین دادرسی کیفری ایران، تا سال‌های متممادی از قاعده الزامی بودن تعقیب همه جرائم تبعیت می‌شد و از پذیرش قاعده مقتضی بودن تعقیب خبری نبود، بلکه تنها در ماده ۲۲ قانون اصلاح پاره‌ای از قوانین دادگستری مصوب سال ۱۳۵۶، صدور قرار تعلیق تعقیب با وجود شرایطی پیش‌بینی شده بود، تا اینکه در سال ۱۳۹۲، با تصویب قانون آیین دادرسی کیفری و به‌منظور تغییر مسیر از قاعده الزامی بودن تعقیب کیفری به سوی قاعده مقتضی بودن تعقیب کیفری در مواد ۸۰، ۸۱^۲

۱. Plea Bargaining: در اصطلاح به توافق دادستان و متهم گفته می‌شود که براساس آن، متهم اتهام خود را می‌پذیرد و در مقابل، دادستان متعهد به کمک به او در کاهش مسئولیت وی خواهد بود. این نهاد در حقوق ایران پذیرفته نیست، اما در حقوق کامن لا، به‌ویژه در کشورهای انگلستان و آمریکا اعمال می‌شود؛ برای مثال سرقت مقرون به آزار، سرقت ساده در نظر گرفته می‌شود.

۲. ماده ۸۱ قانون آیین دادرسی کیفری: «در جرائم تعزیری درجه شش، هفت و هشت که مجازات آن‌ها قابل تعلیق است، چنانچه شاکی وجود نداشته، گذشت کرده یا خسارت وارده جبران گردیده باشد یا با موافقت بزه‌دیده، ترتیب پرداخت آن در مدت مشخصی داده شود و متهم نیز فاقد سابقه محکومیت مؤثر کیفری باشد، دادستان می‌تواند پس از اخذ موافقت متهم و در صورت ضرورت با اخذ تأمین متناسب، تعقیب وی را از شش ماه تا دو سال معلق کند. در این صورت، دادستان متهم را حسب مورد، مکلف به اجرای برخی از دستورهای زیر می‌کند: الف) ارائه خدمات به بزه‌دیده در جهت رفع یا کاهش آثار زیان‌بار مادی یا معنوی ناشی از جرم با رضایت بزه‌دیده؛

- ب) ترک اعتیاد با مراجعه به پزشک، درمانگاه، بیمارستان یا از هر راه دیگر، حداکثر ظرف شش ماه؛
- پ) خودداری از اشتغال به کار یا حرفه معین، حداکثر به مدت یک سال؛
- ت) خودداری از رفت‌وآمد به محل یا مکان معین، حداکثر به مدت یک سال؛
- ث) معرفی خود در زمان‌های معین به شخص یا مقامی به تعیین دادستان، حداکثر به مدت یک سال؛
- ج) انجام دادن کار در ایام یا ساعات معین در مؤسسات عمومی یا عام‌المنفعه با تعیین دادستان، حداکثر به مدت یک سال؛
- چ) شرکت در کلاس یا جلسات آموزشی، فرهنگی و حرفه‌ای در ایام و ساعات معین، حداکثر به مدت یک سال؛
- ح) رانندگی نکردن با وسایل نقلیه موتوری و تحویل دادن گواهینامه، حداکثر به مدت یک سال؛
- خ) حمل نکردن سلاح دارای مجوز یا استفاده از آن، حداکثر به مدت یک سال؛

و ۸۲ با وجود شرایط پیش‌بینی‌شده در این مواد، اختیاراتی برای دادستان در تعقیب‌نکردن کیفری این‌گونه جرائم پیش‌بینی شده است.

شاید با صرف‌نظرکردن از تعقیب کیفری بزه‌کار، حقوق جامعه در رهگذر سازوکارهای اصلاح محور خدشه‌دار شود؛ درحالی‌که چنین نیست و با درپیش‌گرفتن چنین سیاست‌های مصلحت‌گرایانه‌ای، به‌شکلی مستقیم و غیرمستقیم به دفاع از جامعه کمک شده است. به عبارت دیگر، پیش‌بینی مقام تعقیب در ارزیابی و سنجش امر تعقیب، به مفهوم نفی یا تردید در هر نوع تدبیر و عکس‌العمل مناسب نیست و مأموران نظام عدالت کیفری، با استفاده از سازوکارهای مختلف، از جمله جایگزین‌های تعقیب، مؤثرترین راه را با هدف اصلاح مجرم، تأمین مصالح جامعه و ترمیم خسارت بزه‌دیده درپیش می‌گیرند؛ امری که از دید مقنن ایرانی نیز پنهان نمانده و در ماده ۸۱ قانون مذکور به مواردی از این‌گونه اقدامات اشاره شده است.

دغدغه پژوهشگر در این پژوهش این است که با وجود اینکه قانون‌گذار تعقیب جرائم واجد جنبه عمومی را در اختیار دادستان قرار داده است، این مقام می‌تواند با مصلحت‌سنجی و در مواقعی که میزان خسارت به اجتماع در مقابل هزینه‌های تعقیب کمتر است، از تعقیب متهم خودداری کند. یا اینکه از لحاظ ابهامی که در شناسایی مفهوم نظم عمومی وجود دارد، با تمسک به تفسیر به نفع متهم، با کنارگذاری تعقیب کیفری به جایگزین‌های تعقیب متمسک شود؛ از این‌رو هدف پژوهش بررسی مصلحت‌سنجی مقام تعقیب در ارتباط با برقراری نظم عمومی و امنیت اجتماعی در سطح جامعه است. همچنین به این سؤالات پاسخ داده شده است که چه ارتباطی بین مصلحت‌سنجی دادستان در برخورد با جرائم در برقراری نظم عمومی و امنیت اجتماعی وجود دارد و اختیار دادستان در مصلحت‌سنجی تعقیب کیفری در ارتباط با برقراری نظم عمومی و امنیت اجتماعی چه میزان است.

چارچوب مفهومی

مصلحت‌سنجی: مصلحت از ماده «صلح» و «صلاح» گرفته شده است که این دو به معنای ضد

(د) نداشتن ارتباط و ملاقات با شرکای جرم و بزه‌دیده به تعیین دادستان، برای مدت معین؛

(ذ) ممنوعیت خروج از کشور و تحویل گذرنامه با اعلام مراتب به مراجع مربوط، حداکثر به مدت شش ماه.

فساد هستند (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲: ۴۸۹). از آنجا که مصلحت همواره در برابر «مفسده» و «فساد» به کار رفته است، برخی نویسندگان محور معنایی این مفهوم را «منفعت» دانسته‌اند. کاتوزیان نیز در تعریف مصلحت می‌نویسد: «مصلحت به معنای منافی است که به جامعه بازمی‌گردد و قلمرو وسیعی دارد؛ به گونه‌ای که منافع دنیوی، اخروی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و... را دربرمی‌گیرد» (کاتوزیان، ۱۳۸۰: ۴۸۶).

پاند مصلحت را از دیدگاه خود چنین تعریف می‌کند: «خواسته‌ها و نیازهایی که به وسیله افراد اظهار می‌شود و حقوق ناچار است به خاطر حفظ و پیشرفت تمدن درباره آن‌ها مقرراتی وضع کند» (علی‌دوست، ۱۳۸۶: ۲۲). ۳۲۲۰۳۶۵۰

نکته مهم در این باره این است که مصلحت در مقابل قانون نیست، بلکه مشروط به قانون است. مصلحت به مبانی قانون و اهداف نظام قانونی مشروط است. به بهانه مصلحت نمی‌توان خلاف قانون تصمیم گرفت، اما در میان تراحم مصلحت مردم با ظاهر قانون، چاره‌ای جز وفاداری به فلسفه قانون برای تأمین مصلحت مردم باقی نمی‌ماند. مصلحت‌سنجی راهبردی برای اداره جامعه براساس مقررات موضوعه در شرایط متغیر اجتماعی است. عنصر مصلحت مبنایی فلسفی برای اصل موقعیت داشتن تعقیب و عامل مهمی برای توجیه صرف‌نظرکردن از تعقیب متهم در شرایط متغیر اجتماعی است. در این میان، قانون‌گذار شرایط اعمال مصلحت را از پیش مشخص می‌کند و این اختیار را به قاضی می‌دهد که با در نظر گرفتن اوضاع و احوال از تعقیب وی صرف‌نظر کند. البته عنصر مصلحت به معنای خودرأیی و نپذیرفتن نظارت و فراقانونی بودن دستورات قاضی اعمال‌کننده اصل موقعیت داشتن تعقیب نیست (آدمی، ۱۳۹۳: ۲۷). البته به منظور جلوگیری از اعمال سلیقه و سوءاستفاده از قدرت و قابل‌ارزیابی بودن عملکرد مقام تعقیب باید قانونی جامع و مدون تصویب شود که تعقیب کردن یا نکردن جرائم گوناگون را از سوی دادستان ضابطه‌مند کند.

با مطرح شدن عنصر مصلحت در فرایند تعقیب کیفری، جرائم در همه موارد، تعقیب نمی‌شود و قوانین کیفری به صورت خودکار اعمال نمی‌شوند، بلکه در صورت وجود مصلحت، تعقیب صورت می‌گیرد. بدین ترتیب مصلحت‌سنجی بر حقوق کیفری و امر تعقیب کیفری

استیلا می‌یابد و دیگر مصلحت، تابع قانون نیست، بلکه قانون تابع مصلحت و ابزاری برای نیل به مصلحت قلمداد می‌شود.

در صورت صرف‌نظر کردن از تعقیب کیفری بر مبنای مصلحت، این مصلحت نه تنها ناظر به بزه‌کار و بزه‌دیده است، بلکه بر جامعه و نهادهای عدالت کیفری نیز نظارت دارد. منظور از مصلحت‌سنجی در این نوشتار آن است که مقام تعقیب خود را از قید و بند اجباری و الزامی بودن تعقیب کیفری رها می‌کند و با رعایت ضوابط و مقررات و در صورتی که تعقیب متهم، نفع اجتماعی نداشته باشد، با مصلحت‌اندیشی از تعقیب متهم خودداری و از جایگزین‌های تعقیب استفاده می‌کند. در این نوشتار مصلحت را به چند معنا می‌توان بررسی کرد:

۱. **مصلح فردی:** عبارت است از خواسته‌ها، نیازها و ادعاهایی که به‌شکلی مستقیم زندگی فردی را احاطه می‌کند و به نام ضرورت‌های زندگی مطالبه می‌شود. مصلح فردی می‌تواند به شخصیت انسان‌ها، مصلح مالی، مصلح مربوط به روابط خانوادگی و غیره مرتبط باشد (آدمی، ۱۳۹۳: ۳۰). مصلح فردی، بستری را ایجاد می‌کند که استعدادهای فرد شکوفا شود؛ بنابراین تعیین آنچه به مصلحت فرد است، بستگی تام به بینش‌ها و نحوه نگرش به «انسان» دارد.

۲. **مصلح عمومی^۱:** عبارت است از هر پدیده یا فعلی که خیر عام داشته باشد (داگلاس، ۱۹۸۰: ۴۱۱ به نقل از معینی علمداری، ۱۳۷۸: ۱۶۲). برخی ادعا کرده‌اند که مفاهیمی مانند مصلحت عمومی، مبهم و جدال‌برانگیزند و منکر وجود معنای دقیق برای این مفاهیم هستند. برخی دیگر نیز سعی کرده‌اند آن را تعریف کنند (راسخ، ۱۳۹۵: ۵۵۷).

عده‌ای معتقدند «مصلحت عمومی» به سلسله‌ملاحظات در حمایت از سیاستی معین اشاره دارد که افراد به آن دلیل در مقابل آن‌ها مقاومت نمی‌کنند؛ چراکه ملاحظات یادشده نزد بسیاری از افراد از ارزش و اعتبار فوق‌العاده‌ای برخوردار است (باری، ۱۷۷: ۱۱۴).

در این رابطه می‌توان به دیدگاه‌های ژرمی بنتام اشاره کرد. از دید وی، مصلحت عمومی چیزی جز حاصل جمع منافع فردی و خصوصی اعضای جامعه نیست. به سخن دیگر، نفع و مصلحت جامعه غیر از نفع و مصلحت خصوصی تک‌تک اعضای آن قابل‌ارزیابی نیست (راسخ، ۱۳۹۵: ۵۵۸). البته این دیدگاه تنها زمانی درست است که مصلحت فرد هیچ‌گاه با

مصلحت جمع متضاد نباشد؛ برای مثال ممکن است منفعت فرد، در به‌دست آوردن سود فراوان، با ارائه اجناسی نازل به بازار باشد، اما منفعت جامعه درگرو حفظ سطحی از تولید باشد که ایمنی و بهداشت اعضای آن را فراهم کند. در ادامه به مهم‌ترین مصادیق مصلحت عمومی اشاره شده است:

- مصلحت حیات جمعی: گروهی از نظریه‌پردازان مصلحت عمومی را به موضوعات و مسائلی مربوط می‌دانند که بر همه اعضای جامعه تأثیر می‌گذارد (باری، ۱۹۷۷: ۱۱۵-۱۱۸). به عبارت دیگر مصلحت عمومی درحقیقت منافع مشترک افراد به‌مثابه اعضای جامعه است.

- مصلحت حکومت: برخی نظریه‌پردازان مصلحت عمومی جامعه را با مصلحت حکومت یکی می‌دانند. دولت نیز تجلی خیر و مصلحت عمومی و نماینده واقعی منافع همگانی قلمداد می‌شود (پوچی، ۱۳۸۴: ۱۰۵). توماس هابز از جمله اندیشمندانی است که از چنین فکری دفاع می‌کند. البته این نظر در صورتی صحیح است که مقامات حکومتی مصلحت عمومی را به‌درستی تشخیص دهند و برای عملی کردن آن مصلحت اقدام کنند.

۳. مصلحت به مفهوم منفعت عمومی^۱: برخی نویسندگان معتقدند، یکی از مصادیق آشکار مصلحت، منافع عمومی است (عمید زنجانی و موسی‌زاده، ۱۳۸۸: ۱۸۰). اگر منفعت را یکی از معانی مصلحت در نظر بگیریم، باید گفت در حقوق ایران اندیشه تقدم نفع عمومی بر نفع خصوصی حاکم است. ملاک اصلی تحقق مفهوم مصلحت در حقوق ایران آن است که منافع آن عمومی باشد؛ اگرچه همه نتوانند به‌گونه‌ای مستقیم از آن بهره ببرند. در حوزه تقدم نفع عمومی در ایران می‌توان به قوانینی مانند قانون تملک اراضی برای طرح‌های عمومی و عمرانی مصوب ۱۳۵۸ اشاره کرد.

در حقوق انگلستان به‌منزله مادر حقوق کامن‌لا، نفع عمومی تنها در چارچوب حقوق و اصل حاکمیت قانون، حاکمیت پارلمان و قاعده «Rule of law» قابلیت اعمال دارد. این نظام بر این باور است که در نظر نگرفتن نفع عمومی جدا و مستقل از نفع خصوصی برای دولت، حقوق

بشر و آزادی‌ها در این کشور را تهدید می‌کند. البته چنین نیست که در انگلستان نفع عمومی به‌هیچ‌وجه پذیرفته نباشد. قاعده‌لاضرر در حقوق انگلستان بیان می‌کند که از اختیارات قانونی تنها نمی‌توان برای صدمه‌زدن به دیگران استفاده کرد. در بحث تعقیب کیفری جرائم نیز در این کشور تعقیب کیفری زمانی توجیه‌پذیر است که منطبق بر مصالح عمومی (منفعت عمومی) باشد.

نظم عمومی: این نظم از آموزه‌هایی است که از حدود دو قرن پیش در دنیا مطرح و به تدریج به نظام حقوقی و نظام هنجاری جوامع گوناگون وارد شده است. نظم عمومی با قوانین و مقررات برای برقراری آرامش و امنیت در حوزه عمومی و در سطح کلان کشور برقرار می‌شود (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۷: ۳۶۵۳). نظم عمومی جریان مستمر و مداومی است که دربرگیرنده نیازهای اساسی و عمومی جامعه بوده و این نیازها باید برای همگان قابل‌دسترس باشد و به هر شکلی که این نیاز قطع یا مختل شود، نظم عمومی جامعه مختل می‌شود (نوبین، ۱۳۸۷: ۱۷۵).

نظم عمومی مجموعه تأسیسات حقوقی و قوانین و البته حسن جریان لازم امور مربوط به اداره کشور یا درباره صیانت امنیت و اخلاق در روابط آحاد مردم است که اراده افراد جامعه در خلاف آن‌ها بی‌اثر است (جعفری دولت‌آبادی، ۱۳۸۹: ۱۰۹). مفهوم نظم عمومی در هر نظام حقوقی بر ارزش‌های خاص آن جامعه بنا شده است. در رویکردهای نوین، نظم عمومی به‌عنوان یک حق همگانی و همسو با حمایت از حق و منافع افراد جامعه است که دولت، نگهبان آن قلمداد شده است. در این دیدگاه، نظم عمومی تنها ابزار دولت برای کنترل آزادی‌های افراد و روابط اجتماعی نیست، بلکه دولت به‌منزله نماینده مردم در صیانت از این حق نیز به‌شمار می‌رود.

ضابطه اساسی در قوانین و مقررات نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران آن است که قانون‌گذار به‌منظور صیانت از برخی مصالح مهم اجتماعی، به وضع محدودیت‌هایی پرداخته و بدین‌منظور از واژه‌هایی مانند نظم عمومی و اخلاق حسنه استفاده کرده است. البته هرچند قانونگذار در قانون اساسی و نیز به‌طور متعدد در قوانین عادی به واژه و مفهوم نظم عمومی اشاره کرده است، کیفیت، چگونگی تفسیر و تعیین مصادیق آن را در سکوت برگزار کرده است.

امنیت اجتماعی: اصطلاح امنیت اجتماعی را اولین بار بوزان در سال ۱۹۹۱ استفاده کرد و مسائل آن را شامل تهدیداتی دانست که به هویت جامعه تعرض می‌کند (بوزان، ۱۳۷۸: ۳۴). امنیت یکی از عناصر پیشرفت، تأمین و تضمین آزادی در جامعه و از جمله مقولات بسیار مهم و تأثیرگذار حیات بشری است که هر روز بر اهمیت آن افزوده می‌شود و ابعاد وسیع‌تری می‌یابد. نیاز به وجود امنیت، از مهم‌ترین ارکان حقوق شهروندی و مطالبات شهروندان است که از حاکمیت مطالبه می‌کنند.

امنیت از مقوله‌های بسیار مهم و رایج حیات بشری از گذشته‌های دور تا کنون بوده است که هر روز بر اهمیت آن افزوده می‌شود و ابعاد گسترده‌تری می‌یابد. منظور از امنیت اجتماعی، آرامش و آسودگی خاطری است که هر جامعه موظف است در زمینه‌های شغلی، اقتصادی، سیاسی و قضایی برای اعضای خود ایجاد کند؛ بنابراین امنیت اجتماعی چیزی نیست جز حالتی از آسودگی خاطر مردم از ترس، تهدید و اضطراب و مصون‌ماندن جان، مال، ناموس، هویت و اعتقادات آنان از هرگونه تهدید و تعرض مفروض.

شاید بتوان گفت، پابندی افراد به هنجارها و ارزش‌های اجتماعی پذیرفته‌شده در هر جامعه‌ای یکی از عوامل اساسی در تضمین امنیت اجتماعی است. یکی از آثار این پابندی کاهش آسیب‌های اجتماعی است که شیوع آن‌ها در هر جامعه‌ای می‌تواند تهدیدی برای امنیت جامعه و آرامش مردم باشد. از نظر بوزان، امنیت اجتماعی به حفظ ویژگی‌هایی ارجاع دارد که بر مبنای آن گروه یا جامعه قادر باشد هویت خود را حفظ کند. درواقع آنچه سبب نظم اجتماعی می‌شود، احساس و تعلق است که فرد به یک گروه دارد و هستی خود را برحسب نزدیکی یا دوری خود به گروه مورد نظر می‌داند. هر عاملی که به هر دلیلی در این پیوستگی اختلال ایجاد کند، هویت و امنیت اجتماعی آن گروه را با خطر مواجه کرده است. بدین جهت بوزان مفهوم ارگانیک‌ی امنیت اجتماعی را همسان هویت می‌داند و امنیت اجتماعی را مترادف امنیت هویت تلقی می‌کند (صالحی امیری، ۱۳۹۲: ۵۳). جرائم و آسیب‌های اجتماعی از جمله مؤلفه‌هایی هستند که بروز آن‌ها می‌تواند تهدیدی برای امنیت هر جامعه‌ای باشد. از منظر جرم‌شناسی، جرم معلول کج‌کارکردی اجتماعی و مشتمل بر سه رکن اساسی، شامل قربانیان، مجرمان و بزه‌کاران و فضای محیطی جرم است.

روش‌شناسی پژوهش

روش پاسخ به سؤالات پژوهش حاضر، اکتشافی است. این نوع مطالعه به منظور کشف موقعیت مسئله پژوهش صورت می‌گیرد که برای کسب اندیشه و بینش درباره مسئله‌ای که پژوهشگر با آن روبه‌رو می‌شود، کاربرد دارد. به بیان ساده، هدف پژوهش‌های اکتشافی فراهم کردن بینش و درک یک موضوع است. در واقع پژوهش‌های اکتشافی زمانی انجام می‌گیرد که پژوهشگر متوجه مشکلی می‌شود که هنوز پاسخی به چرایی آن داده نشده است. بدین منظور متون کیفی بررسی و کنکاش شده و با مقایسه تطبیقی آن‌ها به سؤالات پژوهش پاسخ داده شده است.

یافته‌های پژوهش

اگرچه واژه مصلحت به‌صراحت در قانون آیین دادرسی کیفری در باب تعقیب کیفری گنجانده نشده است، با توجه به مواد قانونی مرتبط با تعقیب، به‌ویژه مواد ۸۰ و ۸۱ ق. آ. د. ک درمی‌یابیم قانون‌گذار به‌صورت غیرمستقیم برای اعمال قاعده اقتضای تعقیب در قالب جایگزین‌های تعقیب، مصادیقی مانند قرار بایگانی پرونده یا قرار تعلیق تعقیب را در نظر گرفته است که در صورت وجود این مصالح، مقام تعقیب، قادر است تعقیب امر کیفری را متوقف کند. از جمله در حوزه فردی می‌توان مصالحی مانند جبران سریع خسارت به بزه‌دیده، جلوگیری از برچسب‌زنی به متهم، تحقق عدالت ترمیمی، اصلاح و بازپروری بزه‌کار و در حوزه عمومی، کاهش هزینه‌های اقتصادی نظام عدالت کیفری، حفظ نظم و امنیت عمومی، توجه به افکار و انتظارات عمومی، پیشگیری از وقوع و تکرار جرم را برشمرد. در نظام‌های مختلف کیفری، به مقامات قضایی اختیارات صلاح‌دیدی واگذار شده است. این اختیارات مانند حق تعلیق مجازات، حق آزادی مشروط، حق تبدیل مجازات، حق تخفیف مجازات و غیره در فرایند دادرسی به مقام قضایی واگذار شده‌اند. سؤال این است که اگر واگذاری چنین اختیاری به مقام قضایی در پایان فرایند دادرسی کیفری پذیرفتنی است، چرا چنین امری در آغاز فرایند دادرسی کیفری (مرحله تعقیب) پذیرفته نیست. در واقع سپردن این اختیار در آغاز فرایند کیفری به دادستان، از اولویت بیشتری برخوردار است؛ زیرا مانع عواملی مانند تورم پرونده‌های کیفری، شکسته شدن صلابت دستگاه قضایی، قربانی‌سازی و

برچسب‌زنی غیرضروری به شهروندان و تحمیل هزینه‌های سرسام‌آور بر دستگاه عدالت کیفری خواهد شد.

کمیته پیشگیری از ارتکاب جرم و رفتار با محکومان سازمان ملل متحد، رعایت مصلحت در تعقیب کیفری در عرصه بین‌الملل مدنظر قرار گرفته است. در بند ۱-۵ پیشنهاد قطعنامه ارائه شده به یازدهمین اجلاس کمیته مذکور (۵-۶ فوریه ۱۹۹۰) و با عنوان «تصمیمات مقدم بر رسیدگی دادگاه‌ها» مقرر شده است که «پلیس، دادسرا یا سایر مقامات مسئول عدالت کیفری، در صورت مصلحت و آنگاه که این امر با نظام حقوقی آن‌ها مانع‌الجمع نباشد، باید مجاز شناخته شوند تا در مواردی که توسل به تعقیب قضایی برای حمایت از جامعه، پیشگیری از ارتکاب جرم یا ترفیع احترام قانون یا حقوق زیان‌دیدگان از جرم ضروری نباشد، از تعقیب خودداری کنند. هر نظام حقوقی، ضوابط خود را در زمینه ضرورت تعقیب یا انصراف از آن مشخص خواهد کرد» (آشوری، ۱۳۷۶: ۸۳).

مصالح مدنظر در مرحله تعقیب کیفری

جرم‌شناسان با بررسی علل ارتکاب جرم و انگیزه بزهکارانه ارتکاب آن، اهدافی را دنبال می‌کنند. در این میان، چنانچه علت یا علل ارتکاب جرم مشخص شود، راهکارهایی برای پیشگیری نیز ارائه می‌دهند و چه‌بسا درباره دسته‌ای خاص از مجرمان، براساس واقعیات اجتماعی، مجازات را بیهوده ارزیابی کنند. به نظر آن‌ها چنانچه جامعه به این بینش برسد که واکنش اجتماعی به بزهکاری، با توجه به نوع جرم ارتکابی و انگیزه مجرم از ارتکاب آن و سایر اوضاع و احوال، بیهوده است، باید از تعقیب بزهکار و ادامه فرایند کیفری انصراف داد. این انصراف آثار و مزایایی دارد که در مرحله اول، ناظر بر طرفین درگیر در فرایند کیفری، یعنی بزهکار و بزه‌دیده و در مرحله دوم ناظر بر دیگر افراد جامعه است. همان‌طور که اشاره شد، در صورت صرف‌نظرکردن تعقیب کیفری بر مبنای مصلحت، مصلحت ناظر به بزهکار، جامعه و نهادهای عدالت کیفری است. از سوی دیگر، مصلحت‌اندیشی در مرحله تعقیب، تضمین‌کننده مصلحت بزه‌دیده با واردنشدن به فرایند کیفری، آزاردهنده است.

سوالی که مطرح می‌شود این است که چنانچه شاکی بر تعقیب کیفری متهم، اصرار داشته باشد، اما مقام ارزیابی‌کننده (دادستان) مصلحت را در تعقیب نکردن متهم بداند، چگونه می‌تواند به اعمال نتایج تشخیص خود بپردازد و تصمیم قضایی را بر باور خویش استوار کند؟ در برخی نظام‌های اقتضاگرا، وسیله تصحیح قابل توجهی برای حفاظت و حمایت از منافع مجنی‌علیه پیش‌بینی شده است. چنانکه در پاره‌ای از قوانین، به‌ویژه در فرانسه، پرتغال، بلژیک و لوکزامبورک، در صورت غیرفعال بودن دادر، مجنی‌علیه می‌تواند به شکلی مستقیم به قاضی محکمه مراجعه کند و دعوای عمومی را به جریان بیندازد؛ در نتیجه دادر ناگزیر می‌شود برخلاف نظر خود به تعقیب بپردازد (صادقی، ۱۳۸۴: ۱۳۳). در حقوق ایران درباره این مسئله، برای بزه‌دیده تنها حق اعتراض به تصمیم دادستان در نبود تعقیب کیفری متهم پیش‌بینی شده است که اعتراض وی از سوی دادگاه ارزیابی می‌شود، اما در حقوق انگلستان، نه تنها سرویس دادستان پادشاهی (CPS)^۱ بر تعقیب از سوی پلیس و دیگر نهادها نظارت دارد، بلکه تصمیمات CPS درباره ادامه تعقیب یا وقف آن نیز از سوی دادگاه عالی بررسی می‌شود (دهدارزاده، ۱۳۹۲: ۱۲۲).

در حقوق انگلستان، پلیس و CPS در تصمیم‌گیری‌های خود باید به خواسته‌ها، تمایلات، سن و جنس قربانیان توجه کنند (فرجی‌های قزوینی، ۲۰۰۲: ۶۰). به‌طور کلی جرم زمانی اتفاق می‌افتد که مجرم به منافع مهم قربانی آسیب وارد کند. دادستان‌های سلطنتی در روند بررسی تعقیب، با قربانیان جرم ملاقات نمی‌کنند و تنها به مطالب اوراق اتکا می‌کنند و منافع آن‌ها را در نظر می‌گیرند. استفاده از واژه «منافع»^۲ به جای «تمایلات»^۳ با هدف و منظور صورت گرفته است. در این میان، بهتر است دادستان‌های سلطنتی خودشان را از دیدگاه‌های قربانی آگاه کنند و تنها منافع آن‌ها را در نظر بگیرند.

۱. **مصلحت فرد:** براساس نظریه مکتب اصالت فرد، با توجه به اینکه اجتماع، جز توده‌ای از انسان‌ها نیست و هدف قواعد و اصول حقوقی، تأمین آزادی و احترام به شخصیت طبیعی اوست، هدف اساسی قواعد و اصول حقوقی، منافع افراد است، اما با توجه به

1. Crown Prosecution Service
2. Interests
3. Wishes

آزادی همگانی و رقابت، نظمی طبیعی در جامعه ایجاد می‌شود که افراد ناگزیر از مراعات حال یکدیگر هستند و هرکس در عین دنبال کردن نفع شخصی خود، موجب خوشبختی دیگران نیز می‌شود؛ بنابراین از دیدگاه این مکتب، نفع عمومی به معنای مجموعه‌ای از منافع افراد و به عبارت دیگر، حاصل جمع منافع خصوصی افراد است. حال از دیدگاه این مکتب، باید مصلحت کدام‌یک از کنشگران نظام عدالت کیفری به منظور متناسب‌سازی و مصلحت‌اندیشی تعقیب در نظر گرفته شود: مصلحت بزه‌دیده یا بزه‌کار.

۱. ۱. **مصلحت بزه‌دیده:** در گذشته جرم از منظر شخص مرتکب و عمل مجرمانه بررسی می‌شد. با ایرادهای مختلفی که متوجه کارآیی و عملکرد این دیدگاه شد، جرم‌شناسان مکتب بزه‌دیده‌شناسی را مطرح کردند. در حوزه مباحث جدید بزه‌دیده‌شناسی که معطوف به بررسی مشارکت بزه‌دیده یا قربانی جرم در فرایند کیفری است، می‌توان به «منشور بزه‌دیده»^۱، «قانون خشونت خانگی، جرم و بزه‌دیدگان مصوب ۲۰۰۴»^۲ و مقررات متعدد دیگر اشاره کرد که بیانگر رویکرد قابل‌توجه به حقوق بزه‌دیدگان و توجه به منفعت قربانی در تعقیب کیفری در سال‌های اخیر است (میری، ۱۳۹۰: ۱۷۸). از آنجا که جرم موجب جریحه‌دار شدن وجدان جامعه و اختلال در نظم اجتماعی می‌شود، دستگاه عدالت قضایی را بر آن می‌دارد تا آسیب‌ها را ترمیم کند و طرفین، به‌ویژه بزه‌دیده نیز مجاز به مشارکت در این فرایند باشد. عدالت کیفری نیز به تدریج درهای خود را تحت شرایطی به روی مشارکت طرفین پرونده باز می‌کند. بدین ترتیب، بزه‌دیده پیش از ورود به فرایند کیفری یا در حین ورود، با اجرای اصل اقتضای تعقیب کیفری به بزه‌کار، مطالبات خود را مطرح و عملی می‌کند؛ بنابراین حقوق بزه‌دیده، همان‌گونه که در مرحله دادرسی باید مدنظر قرار بگیرد، در مرحله تعقیب نیز در حمایت باشد. البته نکته مهم این است که ایراد خطر نقض حقوق بزه‌دیدگان در صورت تعقیب‌نکردن را می‌توان چنین پاسخ داد که این مسئله تنها یک روی سکه است. روی دیگر سکه آن است که تعقیب‌نکردن ممکن است وضعیت حقوقی بزه‌دیده را بهبود بخشد؛ زیرا روند کمتر رسمی

1. Victim Charter

2. Domestic Violence, Crime and Victims Act 2004

درباره تعقیب‌نکردن، به پلیس و دیگر مقامات قضایی اجازه می‌دهد تا به نیازهای بزه‌دیده و منافع وی بیشتر توجه کنند؛ در حالی که محاکم فقط قادرند در چارچوب قواعد رسمی منافع وی را تأمین کنند. تعقیب‌نکردن کیفری جرم، منافی را برای بزه‌دیده دارد که به دو مورد عمده آن به اختصار اشاره می‌شود: ۱. جبران سریع خسارت و کاهش هزینه‌ها.

جبران سریع خسارت وارده

یکی از مهم‌ترین خواسته‌هایی که بزه‌دیده، در فرایند کیفری مطالبه می‌کند، جبران خسارت مادی و معنوی واردشده به خود است. در این صورت، دادستان باید تصمیم به تعقیب‌کردن یا نکردن را با ملاحظه حقوق بزه‌دیده از جرم در نظر بگیرد. از رهگذر جایگزین‌های تعقیب مانند میانجیگری و سازش بین بزه‌کار و بزه‌دیده، بستر استیفای حقوق و منافی که بزه‌دیده به کمک فرایند کیفری درصدد نیل به آن‌ها بود، فراهم می‌آید. به سخن دیگر، بزه‌دیده‌ای که در تعقیب کیفری سستی باید منتظر قطعی شدن حکم دادگاه باشد تا تکلیف خسارات واردشده به او مشخص شود، یا شاید مسیر طولانی دادرسی مدنی را طی کند، در صورت مصلحت‌سنجی و واردنشدن وی به چرخه تعقیب، خسارات واردشده به وی جبران می‌شود و لازم نیست مدت‌ها منتظر بماند تا در صورت محکومیت متهم، خسارات وی نیز جبران شود. یکی از شرایط اصلی اعمال جایگزین‌های تعقیب کیفری در قانون آیین دادرسی کیفری ایران، همین شرط جبران خسارت واردشده به بزه‌دیده یا توافق میان متهم و بزه‌دیده در پرداخت خسارت است؛ همان‌طور که در مواد ۸۰، ۸۱ و ۸۲ آن قانون، به آن اشاره شده است.

کاهش هزینه‌ها

هزینه‌های بزه‌دیده در فرایند دادرسی به هزینه‌هایی اطلاق می‌شود که بزه‌دیدگان پس از ارتکاب جرم یا برای کاستن از نتایج نامطلوب جرم محتمل می‌شوند؛ مانند هزینه‌های گرفتن وکیل، هزینه‌های رفت و آمد به دادگستری و کلانتری، هزینه‌های مشاوره و روان‌شناسی، هزینه‌های ناشی از درد و رنج ناشی از جرم، از دست دادن کیفیت زندگی و غیره. بیشتر جرائم به‌ویژه جرائم علیه اموال، مانند کلاهبرداری، خیانت در امانت و تصرف غیرقانونی، با اهداف اقتصادی و کسب سود رخ می‌دهند که همه این جرائم هزینه‌های جانبی برای بزه‌دیدگان

به‌همراه دارند. این هزینه‌های جانبی در قیاس با از دست دادن اموال ممکن است بیشتر از هزینه و ارزش مادی خود اموال ازدست‌رفته باشد؛ زیرا این اموال، منبعی برای افزایش میزان درآمد شخص و در نتیجه رفاه او تلقی می‌شود که با از دست رفتن آن، هزینه‌های دیگری غیر از خود اموال به شخص تحمیل شده است (کوهن، ۲۰۰۵: ۵۶).

به‌علاوه، بزه‌دیده متحمل هزینه فرصت از دست رفته نیز خواهد شد؛ یعنی هزینه از دست دادن بهترین جایگزین در زمان خاص (همان: ۲۷)؛ برای مثال اگر بزه‌دیده برای احقاق حق خود ۱۰ ساعت در پاسگاه انتظامی، دادسرا، پلیس و دادگاه وقت صرف کند، این زمان، هزینه فرصت ازدست‌رفته تلقی می‌شود. این هزینه در این ۱۰ ساعت برابر است با مقدار ساعتی که بزه‌دیده می‌توانست برای انجام سایر امور صرف کند و در قبال آن چیزی بگیرد. به این هزینه‌ها باید هزینه پزشکی، مشاوره روانی، سختی رنج، آسیب و از دست رفتن کیفیت در زمان فوق را نیز افزود (شاملو و عبداللهی، ۱۳۹۴: ۱۰۹-۱۱۰). با در نظر گرفتن این مطلب، در صورت مصلحت‌اندیشی در مرحله تعقیب کیفری، با پیشگیری از ورود بزه‌دیده به فرایند کیفری، نه تنها رنج‌های ناشی از دادرسی استرس‌زا دور خواهد شد، بلکه بزه‌دیده، متحمل هزینه‌های گزاف اقتصادی نیز نخواهد شد.

۱. ۲. مصلحت بزه‌کار

درباره آثار مصلحت‌اندیشی ناظر بر بزه‌کار باید گفت، از جمله اهداف جرم‌شناسی عبارت است از پیشگیری از وقوع جرم و پیش‌گیری از تکرار آن، اصلاح، تربیت و درمان مجرمان، فردی کردن مجازات‌ها به انواع مجرمان و غیره. برای دسترسی به این اهداف می‌توان گفت مصلحت و منفعت بزه‌کار ایجاب می‌کند با جبران خسارت بزه‌دیده و جلب رضایت او، از مجازات کیفری و برچسب‌های مجرمانه‌رهایی یابد و زمینه بازگشت به جامعه برایش محقق شود. مقام قضایی می‌تواند در مرحله پیش‌دادرسی و پس از بررسی اوضاع و احوال ارتکاب جرم، وضعیت فردی و محیطی بزه‌کار، شیوه ارتکاب جرم، شدت و ضعف جرم ارتكابی، ندامت و پشیمانی بزه‌کار، در صورت مصلحت، حقوق و آزادی‌های فردی و منافع جامعه را پیوسته کنار یکدیگر بگذارد و در این صورت بهترین تصمیم‌گیری را صورت دهد (شیداییان، ۱۳۸۸: ۵۰).

هویت‌بخشی به بزهکاران از رهگذر ارتقای جایگاه آنان در قلمرو عدالت کیفری با رویکردی متهم/ مجرم‌مدار، به‌دنبال ایجاد بسترهای جدید پاسخ‌دهی به بزهکاری است. این هدف سبب می‌شود متصدیان عدالت کیفری دست‌کم در شماری از موارد، با مشارکت مجرم، به تصمیم‌گیری قضایی-کیفری مبادرت کنند (ماده ۸۱ ق. آ. د. ک). بزهکاران در پرتو این تحول راهبردی در برخی قلمروهای عدالت کیفری از اراده‌ای برابر با مقام‌های قضایی برخوردار می‌شوند؛ به‌گونه‌ای که رضایت آنان می‌تواند در تغییر جهت تعقیب دعوای کیفری‌گونه و میزان پاسخ‌های سیاست جنایی بسیار تأثیرگذار باشد (نیازپور، ۱۳۹۲: ۶۸). نبود تعقیب کیفری، هنگامی می‌تواند توجیه‌پذیر باشد که استعداد بزهکاری مجرم، خفیف و به‌نحوی باشد که امکان توسل به وسایل غیرکیفری در اصلاح و تربیت وی ممکن باشد و در هر حال ارزیابی مذکور از نظر منطقی منتهی به عدم تکرار جرم شود. در ادامه، به مهم‌ترین مصالحی که مقام تعقیب را متقاعد به کنارگذاری امر تعقیب می‌کند، اشاره‌ای شده است:

مصلحت بزهکار بر پایه فردی‌کردن^۱ تعقیب کیفری

منظور از فردی‌کردن تعقیب کیفری، تلاش برای شناخت ویژگی‌های متهم و تبیین ساختار پاسخ‌دهی به بزهکاری براساس بیشترین انطباق با نیازهای فرد و جامعه است؛ به نحوی که از این رهگذر، کارترین شیوه و عملکرد در نظر گرفته شود (رضاقلی‌زاده و میرزاجانی، ۱۳۹۶: ۱۰۸). از جمله مبانی اصل فردی‌کردن در ارتباط با موضوع مورد بحث، دفاع اجتماعی است. مارک آنسل، طلایه‌دار مکتب دفاع اجتماعی نیز به ضرورت وجود قوانین و سازوکارهای کیفری اذعان کرده و شناخت شخصیت متهمان به ارتکاب را در نظر داشته است. از دیدگاه وی، باید این اجازه به قاضی داده شود که از تعقیب جرم ارتكابی یا اجرای یک مجازات یا ادامه اجرای آن خودداری، یا مقررات تأمینی دیگری را به‌جای آن‌ها اعمال کند. در پرتو دستاوردهای جدید جرم‌شناسی، اصل تفرید کیفری، قلمرو خود را تنها به مرحله دادرسی معطوف نکرده، بلکه گستره آن تمام مراحل دادرسی، از جمله مرحله تعقیب کیفری است که با نگاهی آینده‌نگر و فایده‌گرا به مطالعه شخصیت متهم و بررسی میزان حالت خطرناک وی می‌پردازد (نجفی‌توانا، ۱۳۸۸: ۲۹۵).

مصلحت بزهکار بر پایه پیشگیری از وقوع جرم

رعایت مصلحت بزهکار در مرحله تعقیب از منظر پیشگیری از تکرار جرم نیز قابل تحلیل است. ترس از تعقیب و محکومیت افرادی که برای اولین بار مرتکب جرم شده‌اند، عامل مؤثری است که سبب پیشگیری از تکرار جرم می‌شود؛ به همین دلیل اگر مقام تعقیب، تعقیب کیفری علیه متهم را مفید تشخیص ندهد، باید مجاز باشد از تعقیب متهمی که برای نخستین بار و متأثر از عوامل جرم‌زای پیرامون خود، مرتکب جرم شده، زیان‌دیده، شکایت نداشته، یا گذشت کرده و آثار و نتایج جرم بر نظم و امنیت عمومی نیز اندک و قابل مسامحه است، خودداری کند. در ادامه به دو نوع تدبیر پیشگیرانه اشاره شده است:

الف) تدبیر پیشگیرانه ترمیمی که ناظر به جبران و ترمیم خسارت‌ها بر بزه‌دیده یا جامعه و نیز بازپروری بزهکار است که در این باره، توسل مقام تعقیب به میانجیگری با توافق طرفین دعوا، مهم‌ترین تدبیر است (ماده ۸۱ ق. آ. د. ک).

ب) تدبیر پیشگیرانه تنبیهی، تدبیری است که براساس آن، مقام تعقیب از به جریان انداختن دعوی عمومی صرف‌نظر می‌کند، درمقابل مرتکب، با اقرار خود از مزایای مربوط به اصل برائت چشم‌پوشی می‌کند و اجرای برخی تدبیرها و اقدامات پیشنهادشده را می‌پذیرد. در حقوق کیفری ایران، در این باره می‌توان به قرار تعلیق تعقیب اشاره کرد که براساس آن با موافقت متهم، دادستان به صورت موقت، امر تعقیب را تعلیق می‌کند.

اگرچه مجازات بزهکار لازمه حفظ نظم و امنیت اجتماعی است، اگر در اجرای مجازات، وسایل اصلاح و تربیت، یا درمان و آماده‌کردن محکوم برای بازگشت به زندگی عادی اجتماعی فراهم نشود، مجازات اثر معکوسی دارد و در پیشگیری از وقوع یا تکرار جرم مؤثر نخواهد بود؛ بنابراین درباره بزهکاران اتفاقی یا مجرمان بالقوه، مباحث مربوط به پیشگیری از تکرار جرم، بیشتر از سایر بزهکاران مطرح می‌شود. در نظر گرفتن مصلحت بزهکار در مرحله تعقیب کیفری، این نکته را آشکار می‌کند که تعقیب و به تبع آن اعمال مجازات درباره مجرم بالقوه یا ورود این اشخاص به فرایند قضایی در بسیاری از موارد، بیهوده است.

مصلحت بزهدار بر پایه نظریه برچسب‌زنی^۱

برچسب‌زدن مجرمیت به کسانی که برای اولین بار مرتکب جرم شده‌اند و در عین حال جرم آن‌ها اهمیت چندانی ندارد، درست نیست. براساس مصلحت‌اندیشی مقام تعقیب و در محدوده قانون، فرصتی به مرتکب نادم داده می‌شود تا جرائم دیگری انجام ندهد. همچنین دستورات مراقبتی که بر پایه این مصلحت‌اندیشی انجام می‌شود، به‌مثابه شمشیری بالای سر متهم است که اگر به دستورات دادستان توجه نکند و جرم جدیدی انجام دهد، بلافاصله دوباره تعقیب کیفری شروع می‌شود. بی‌شک صرف تحت تعقیب قرارگرفتن متهم حتی اگر به مجازات منجر نشود، علاوه‌بر اینکه موجب رنج و ملال جسمی و روحی وی می‌شود، سرشکستگی و کاهش منزلت اجتماعی را به‌دنبال خواهد داشت. به همین دلیل جرم‌شناسان معتقدند که نباید اجازه داد جرائم سبک، تعقیب کیفری داشته باشند، بلکه واکنش در برابر این نوع بزهدا، باید مبتنی بر اصل مداخله‌نکردن یا دست‌کم اصل حداقل مداخله کیفری قرار بگیرد.

نظریه برچسب‌زنی ابتدا در انگلیس و آمریکا مطرح شد؛ زیرا در این دو کشور، پلیس اختیارات بسیاری دارد. همچنین از عملکرد وی در دستگیری‌ها و تعقیب، انتقاد شده است. برچسب مجرمانه زدن به فرد می‌تواند تأثیری جدی و تعیین‌کننده بر شخصیت او داشته باشد و این واقعیتی انکارناپذیر است. در پرتو نظریه جرم‌شناسی تعامل‌گرایی^۲، مصلحت و منفعت بزهدار تعقیب‌نکردن اوست؛ چراکه در این صورت، وی وارد فرایند کیفری نمی‌شود و با اعطای فرصت به وی، شرایط بازگشت او به جامعه فراهم می‌شود. در فرایند کیفری، مقام تعقیب می‌تواند با ابزارهایی مانند تعلیق تعقیب، میانجیگری کیفری و بایگانی کردن پرونده، از ورود فرد به این فرایند جلوگیری کند و پرونده را در همان مراحل اولیه دادسرا متوقف کند. نتیجه این اقدام، جلوگیری از الصاق انگ مجرمانه به فرد و واردنشدن وی به چرخه نظام کیفری رسمی و دولتی و به‌تبع آن جلوگیری از انحراف ثانویه^۳ است.

براساس نظریه برچسب‌زنی، باید کاملاً تلاش کرد که اقشار خاصی از مجرمان، به مسیری غیر از مسیر رسمی عدالت کیفری هدایت شوند تا احتمال لکه‌دارشدن آنان کاهش یابد. از جمله

1. Labelling Theory
1. Interactionist Criminology
2. Secondary Deviance

عواملی که سبب شده است بر تعقیب‌نکردن در پرتو مصلحت‌اندیشی و رعایت آن برای برخی مجرمان و متهمان تأکید شود، رفع یا کاهش کارکردها و آثار منفی مجازات‌هاست؛ یعنی فرض آن است که مجازات‌ها و به‌طورکلی، عملکرد منفی و ناکارآمدی نظام عدالت کیفری می‌تواند به تکرار جرم منجر شود؛ از این‌رو گرایش‌های جدید جرم‌شناسی، بزهکاری را محصول عملکرد تأسیسات عدالت کیفری در سطوح مختلف (قانون‌گذاری، قضایی، اجرایی، پلیس، زندان‌ها و غیره) می‌دانند و براین اساس، از اندیشهٔ تحدید دامنهٔ مداخلهٔ نظام کیفری پیروی می‌کنند (آشوری، ۱۳۸۲: ۲۰۷).

مصلحت بزهکار بر پایهٔ نظریهٔ اصلاح و درمان^۱

یکی از اهداف واکنش کیفری، اصلاح و بازپروری^۲ بزهکار است که تنها با اعمال مجازات می‌توان به آن دست یافت و امروزه دربارهٔ آن تردید وجود دارد. توجه به شخصیت بزهکار از نوآوری‌های مکتب تحقیقی در اواخر قرن نوزدهم و پیشنهاد تشکیل پروندهٔ شخصیت بزهکار از دستاوردهای مکتب دفاع اجتماعی نوین در اوایل قرن بیستم است. همچنین جریان فکری «فردی‌کردن کیفر» که در آموزه‌های مکاتب نئوکلاسیک، تحقیقی و دفاع اجتماعی ریشه دارد، بر انطباق نوع و میزان مجازات با شخصیت بزهکار تأکید می‌کند و اصلاح و بازپروری بزهکار را از اهداف مهم واکنش کیفری می‌داند (کلارکسون، ۱۳۸۹: ۱۷). تمام این موارد، مبنا و پشتوانهٔ محکمی برای توجیه هدف و ضرورت تشکیل پروندهٔ شخصیت است (لهونی، ۱۳۹۴: ۴)؛ از این‌رو پروندهٔ شخصیت عبارت است از مجموعه آزمایش‌های جسمی و روانی و پژوهش‌های جامعه‌شناختی برای شناسایی شخصیت بزهکاران در راستای اعمال ضمانت اجرای کیفری مناسب و انتخاب شیوهٔ اجرای آن.

به این ترتیب، مقام تعقیب می‌تواند در مرحلهٔ پیش از دادرسی با توجه به معیارهای متعدد از جمله وضعیت فردی و محیطی بزهکاران و ملاحظهٔ پروندهٔ شخصیت، پاسخ‌های متنوعی را برگزیند. این تنوع در پاسخ‌ها موجب می‌شود تا بتوان تصمیمی واقعی‌تر و مناسب‌تر برای رعایت بیشتر مصالح بزهکاران صورت داد (نیازپور، ۱۳۹۲: ۲۴). در فرضی که با ملاحظهٔ پروندهٔ شخصیت بزهکار، آسیب به جامعه قابل توجه نباشد، یا اینکه وضعیت فردی و اجتماعی

3. Treatment
2. Rehabilitation

بزهکار به نحوی باشد که در آینده مرتکب بزه نشود، مقام تعقیب می‌تواند در پرتو مصلحت‌اندیشی، از تعقیب کیفری وی خودداری کند و در صورت ضرورت و به‌کمک یکی از جایگزین‌های تعقیب، اقدام لازم را صورت می‌دهد. به همین دلیل، در قانون آیین دادرسی کیفری ایران در مواد ۸۰ و ۸۱ یکی از شرایط بهره‌مندی متهم از تعقیب‌نکردن کیفری «فاقد سابقه محکومیت مؤثر کیفری بودن» است که حکایت از توجه قانون‌گذار به شخصیت متهم در مرحله تعقیب دارد.

۲. مصلحت عمومی (اجتماعی)

یکی از مهم‌ترین دیدگاه‌هایی که از دیرباز، حقوق‌دانان در توجیه بسیاری از قواعد و اصول حقوقی به آن توجه کرده‌اند، «تقدم منافع و مصالح عمومی بر منافع و مصالح خصوصی» است. بر مبنای این نظریه، در هر اجتماع، دو منفعت عمومی و خصوصی در برابر یکدیگرند که از این میان، نفع عمومی همواره باید بر نفع خصوصی مقدم شود. منافع و مصالح عمومی به نحوی به عموم افراد اجتماع مربوط می‌شود. مصالح اجتماعی عبارت است از همه اعمال و منافی که متضمن حفظ و بقای اجتماع و سعادت و سازگار با اهداف عالی بشر باشد. در مصالح اجتماعی اموری که می‌تواند سعادت فرد و اجتماع را تأمین کند، باید مدنظر قرار بگیرد. جامعه مجموعه‌ای از افراد مستقل نیست، بلکه پدیده‌ای واحد و درهم‌پیوسته است که همه توان فعلی و بالقوه افرادش را به سوی یک هدف، سوق می‌دهد و آن هدف چیزی جز خیر مجموع و منافع عموم افراد نیست. علاوه‌براین برخلاف تصور طرفداران مکتب اصالت فرد، جامعه نه مفهومی اعتباری، بلکه حقیقی است که فرد تنها در چارچوب آن تصور می‌شود. به عبارت دیگر، فرد موجودی اجتماعی است که در راه تحقق مصالح عمومی اجتماع با دیگران، ارتباط برقرار می‌کند. (باقری‌نژاد، ۱۳۹۴: ۱۰۲).

در نگرش سنتی به عدالت کیفری، تعقیب و مجازات بزهکاران، مهم‌ترین سازوکار برای دستیابی به مصلحت همگانی است. در پرتو این رویکرد، مقام قضایی در مراحل مختلف فرایند کیفری مکلف است با رویکرد امری/دستوری، تنها برای پاسخ‌دهی کیفری به بزهکار گام بردارد (بوشهری، ۱۳۸۷: ۱۵)، اما در نگرش نوپیدا به عدالت کیفری، مصلحت همگانی تنها در گرو تعقیب و کیفردهی بزهکاران نیست، بلکه متصدیان عدالت کیفری می‌توانند با ارزیابی همه‌جانبه اوضاع و

احوال مربوط به بزهکاری و طرفین جرم و جامعه و با در نظر گرفتن مصالح عمومی که جامعه در صدد تحقق آنهاست، برای تعقیب کردن یا مجازات مجرمان تصمیم‌گیری کنند. البته ارزیابی مقام قضایی از وضعیت و در نهایت تصمیم‌گیری وی برای شناسایی دقیق از مؤلفه‌های ناظر، به مصلحت همگانی وابسته است (خزانی، ۱۳۷۷: ۱۴). کرامت انسانی، حقوق دفاعی متهمان، حقوق بزه‌دیدگان، پاسداری از ارزش‌های اجتماعی و حمایت از نظم عمومی و شناسایی انتظارات عمومی از جمله بارزترین مؤلفه‌هایی هستند که مقام قضایی باید هنگام تصمیم‌گیری آن‌ها را مدنظر قرار دهد؛ از این رو در ماده ۱۲ و بندهای الف و ب ماده ۱۳، رهنمودهای نقش دادستان‌ها (۱۹۹۰)^۱ رعایت موازین حقوق بشر، توجه به منافع جامعه در کنار نقش آفرینان دعوای کیفری و واقع‌گرایی در شمار وظایف بنیادین دادستان‌ها گنجانده شده است.

برخی مصلحت همگانی را در گرو منفعت مشترک افراد به‌منزله اعضای جامعه می‌دانند (بیات کمیتکی، ۱۳۸۵: ۱۲). بر پایه این اندیشه، شناسایی مصلحت همگانی به شناخت منافع عمومی (همه اعضای جامعه) وابسته است و تنها از این راه باید در صدد تدبیر امور برآمد؛ بنابراین مصلحت همگانی دربرگیرنده نیازها و خواسته‌های ناظر بر زندگی انسان‌هاست که همه اعضای جامعه را منتفع کند. حقوق‌دانان، مصادیق متعددی برای مصالح و منافع عمومی ذکر کرده‌اند؛ از جمله نظم عمومی، امنیت عمومی (اجتماعی)، رفاه عمومی، بهداشت عمومی (راسخ، ۱۳۹۵: ۵۶۷)، توجه به انتظارات عمومی و کاهش هزینه‌های اقتصادی نظام عدالت کیفری به‌منزله بخشی از جامعه. در ادامه و به فراخور بحث، تنها به دو مصداق مهم مرتبط با موضوع، یعنی نظم عمومی و امنیت اجتماعی، جلب اعتماد عمومی و توجه به افکار و انتظارات عمومی جامعه پرداخته شده است:

۲.۱. نظم عمومی^۲ و امنیت اجتماعی^۳

تعاریف گوناگونی از مفهوم نظم عمومی ارائه شده است. جیرار کورنو، حقوق‌دان فرانسوی در این باره می‌گوید: «نظم عمومی، مجموعه نیازهای بنیادین اجتماعی، سیاسی و غیره است که

1. Guidelines on the Role of Prosecutors
2. Public Order
3. Social Immunity

برای عمل به منافع عمومی، محافظت از امنیت، محافظت از آداب عمومی، سیر اقتصادی و حمایت از برخی مصالح خاص (مانند حمایت از فرد) ضروری و اساسی به‌شمار می‌آید» (راسخ، ۱۳۹۵: ۱۰۸). در تعریفی دیگر، نظم عمومی «مجموعه تأسیسات حقوقی و قواعد مربوط به حسن جریان امور مربوط به اداره یک کشور یا راجع به حفظ امنیت و اخلاق در روابط آحاد مردم است که اراده افراد در جهت خلاف آن بلااثر باشد» (جعفری لنگرودی، ۱۳۷۲: ۷۱۷).

این تعاریف، نظم عمومی را در معنای موسع کلمه به‌کار برده‌اند و عناصر مختلفی از قبیل امنیت، منافع عمومی، امور اقتصادی، خانواده و حتی قواعد مربوط به اخلاق حسنه را نیز در تعریف آن معنا گنجانده‌اند. می‌توان گفت تعاریف پیش‌گفته نظم عمومی را آگاهانه یا ناآگاهانه، معادل مصلحت عمومی به‌کار برده است؛ از این‌رو عناصر مختلف مصلحت عمومی را در تعریف نظم عمومی وارد کرده‌اند. با این حال، نظم عمومی یکی از مصادیق اصلی مصلحت عمومی است که بر نظم کلی جامعه انسانی و ساختار کلان آن اطلاق می‌شود. نظم عمومی در اینجا به معنای آن نوع و سطح از نظم در روابط میان افراد و اداره امور عمومی است که بدون آن چیزی به نام زندگی اجتماعی یا جمعی ممکن نخواهد شد.

یکی دیگر از مصادیق مصلحت عمومی، امنیت اجتماعی یا عمومی است. امنیت اجتماعی از جمله آمال و آرزوهای اصلی انسان است که با اصل وجود زندگی گروهی او گره خورده است. این مقوله نظم عمومی به معنای پیش‌گفته را پایدار و متداوم می‌کند؛ از این‌رو شاید بتوان گفت امنیت عمومی وجه پایداری و استمرار نظم عمومی است؛ زیرا نظام عدالت کیفری ایران، نظم عمومی را موضوع جرم نمی‌داند و در قالب نتیجه به آن نگاه نمی‌کند. احراز اخلاق نیز در آن کار دشواری است. نظم عمومی در نظام عدالت کیفری ایران باید موضوع جرم قرار بگیرد. در این میان، قانون‌گذار مکلف به احصای مصادیق جرائم علیه نظم عمومی براساس اصل تناسب میان عمل ارتكابی و مجازات است.

باید توجه داشت که نبود ضابطه صریح و قطعی برای تشخیص مصادیق اعمال مخل نظم عمومی، نظام عدالت کیفری ایران را با چالش مواجه کرده است که به‌نظر می‌رسد راه برون‌رفت از این چالش، احصای مصادیق اخلاق نظم عمومی در قانون است. به این ترتیب در

وضعیت کنونی تا تحقق این راهکار می‌توان از ظرفیت‌های اصل اقتضای تعقیب استفاده کرد و در مواردی که اختلال در نظم عمومی در اثر عمل مرتکب در حالت شک و تردید باشد، یا آثار جرم بر جامعه، مدنظر نباشد، باید با مصلحت‌سنجی از سوی مقام تعقیب، از ورود متهم به چرخه تعقیب جلوگیری کرد.

۲.۲. جلب اعتماد عمومی و توجه به افکار و انتظارات عمومی

انتظارات جامعه و تأثیراتی که جرم در افکار عمومی بر جای نهاده است، نمی‌تواند از دیدگاه مراجع ارزیابی‌کننده دور باشد؛ زیرا در بسیاری از موارد، مراجع قضایی برای تأمین منافع عمومی اقدام کرده‌اند و تصمیمات آن‌ها تبلور انتظارات، خواسته‌ها و اراده اجتماعی قلمداد شده است؛ بنابراین دستگاه قضایی که در مواردی مجری تمایلات عمومی در مبارزه با بزهکاری و متولی جلب مصالح اجتماعی است، باید در تصمیم‌گیری‌های خود به قضاوت جامعه نیز توجه اساسی داشته باشد و شدت و ضعف حساسیت‌های اجتماعی به بزهکاری را مدنظر قرار دهد. اگرچه باید توجه داشت که این ملاک نمی‌تواند ضابطه‌ای مطلق و اصیل در هر شرایطی باشد؛ زیرا علاوه بر مشکلاتی که در تشخیص سنجش مناسب از مردم، که تفکر آن‌ها به منزله «اندیشه اجتماعی» باید مدنظر قرار بگیرد، مطرح است، نمی‌توان به هر نوع تفکری اصالت بخشید؛ هرچند در جامعه تعمیم یافته باشد (امامی و صادقی، ۱۳۷۷: ۹۲).

البته توجه به آرای مردم به منزله ملاک و ضابطه تصمیم قضایی در جهت تأمین منافع و مصالح عمومی به مواردی محدود است که افکار حاکم بر جامعه در راستای تقویت ارزش‌های مذکور باشد؛ از این رو با در نظر گرفتن موارد فوق چنانچه جرم ارتكابی در جامعه اشتهار یابد، آثار سوء خود را در اجتماع برجا بگذارد و انتظارات مردم را مبنی بر اعمال واکنش کیفری در پی داشته باشد، فرصت ممکن در ترک تعقیب کیفری را به شدت محدود خواهد کرد (شیداییان و نصرتی، ۱۳۹۷: ۱۷۹). در غیر این صورت، باید مقام تعقیب با در نظر گرفتن مصالح اجتماعی، این حق را داشته باشد که در جرائم خرد^۱ (از لحاظ قبح اجتماعی کم) در چارچوب شرایط و

۱. جرائم خرد (Petty Offenses) رفتارهایی هستند که معمولاً با واکنش‌های اجتماعی روبه‌رو می‌شوند. قبح اجتماعی آن‌ها به حدی نیست که مردم، مرتکبان آن‌ها را مستحق مجازات کیفری بدانند. به‌علاوه خسارت‌های

ضوابط قانونی، دست به انتخاب بزند و با استفاده از راهبرد تعقیب‌زدایی کیفری از تحمیل بیش‌ازپیش هزینه‌های دادگستری به جامعه جلوگیری کند.

در برخی موارد، مصلحت عمومی ایجاب می‌کند که تعقیب جرم و مجازات با حصول شرایطی متوقف شود و اعمال نشود؛ زیرا اعمال واکنش اجتماعی به فرد بزهکار، به این دلیل است که او، عضوی از جامعه است و جامعه با واکنش اجتماعی به وی، خواهان اصلاح و بازگشت مجدد او به جامعه است. در مواردی نیز احساسات جمعی اقتضا می‌کند، بدون آنکه بزهکار به دلیل ارتکاب جرم تعقیب و سپس مجازات شود، به جامعه بازگردد. جامعه این خطر را احساس می‌کند که وقتی به مجازات شخص منحرف نیاز نیست، چه بسا امنیت عمومی، حقوق شهروندان و کرامت انسانی آن‌ها خدشه‌دار شود.

تحت حاکمیت اصل الزامی‌بودن تعقیب، تضمین اجرای عدالت کیفری به‌صورت فزاینده‌ای مشکل می‌شود و اعتماد عمومی به اجرای عدالت کیفری کاهش می‌یابد. در بسیاری از کشورهای اروپایی، نگرانی‌های عمیقی برای کارکرد مؤثر عدالت کیفری مطرح شده است. در این کشورها، مقامات بالای نهادهای اجرای قانون بارها اظهار کرده‌اند که سیستم عدالت کیفری دیگر نمی‌تواند حداقل اجرای قانون را که برای هر سیستم حقوقی مبتنی بر اصل قانونی‌بودن ضروری است، تأمین کند؛ زیرا هنگامی که میان شمار نقض قانون و شمار واکنش‌های نهادهای اجرای قانون، فاصله زیادی باشد، اهداف بازدارندگی و اجرای متحدالشکل قانون از دسترس دور می‌شود و ممکن است شهروندان تمایلی به مراعات قانون نداشته باشند؛ از این‌رو برای پرهیز از چنین وضعیتی اجرای تدابیر قانونی و عملی هر دو ضروری است (شیداییان، ۱۳۸۸: ۱۹۰).

اصل قانونی‌بودن تعقیب در جامعه سنتی به‌خوبی کارکرد دارد؛ زیرا نواهی کیفری در جامعه سنتی محدود است و شهروندان در آن جامعه به‌آسانی از نواهی گوناگون پیروی می‌کنند. در جامعه سنتی، تصور افراد جامعه از قبح اجتماعی با ذهنیت قانون‌گذار انطباق دارد. «در نتیجه هماهنگی افکار عمومی با ذهنیت قانون‌گذار، جامعه با مقام تعقیب همکاری می‌نماید»

ناشی از این جرائم نیز چندان سنگین نیست، اما آنچه اهمیت این گروه از جرائم را روشن می‌کند، حجم بالای آمار و کثرت تعداد ارتکاب آن‌هاست. بدین‌سان قانون‌گذار بر مبنای ضرورت برای آن‌ها مجازات کیفری تعیین می‌کند (نوروزی و جوانمرد، ۱۳۸۸: ۱۳۱).

(نجفی ابرند آبادی، ۱۳۷۳: ۵۵)، اما در جامعه مدرن، نواهی در حال گسترش است، هنجارهای جامعه از هنجارهای قانون‌گذار فاصله می‌گیرد و متابعت شهروندان به آسانی صورت نمی‌پذیرد. در این جوامع، شهروندان به آزادی خود حساسیت دارند و در برابر رفتار غیرمعارف دیگران تساهل می‌کنند. همچنین در چنین جوامعی، با توجه به فاصله گرفتن رفتارها از هنجارها، جرم‌انگاری امری اجتناب‌ناپذیر است؛ زیرا همچنان هنجارها به قوت خود باقی مانده‌اند و تغییر نکرده‌اند. جامعه مدرن نیز به‌طور کامل استقرار نیافته و جرم‌زدایی در این زمینه کارساز نبوده است؛ به این ترتیب پذیرفته‌ترین راهکار مواجهه با ناهنجاری‌ها مدیریت و مهندسی آن است که در قالب سنجش تعقیب از سوی مقام قضایی میسر است (تقی‌زاده، ۱۳۹۴: ۷۴).

ضروری است در هر جامعه اعمالی جرم شناخته شوند و قابلیت تعقیب کیفری داشته باشند که از نظر بیشتر اعضای جامعه، برای نظام اجتماعی مضر باشند و لزوم جلوگیری از ارتکاب آن از سوی بیشتر مردم احساس شود. هم‌بستگی میان انتظارات عمومی و قوانین جزایی در بیشتر موارد مصداق دارد؛ یعنی برای آنکه نظام جزایی بتواند به حیات خود ادامه دهد، باید خود را با انتظارات عمومی مردم جامعه منطبق کند. به‌نظر می‌رسد در پاره‌ای موارد، سلب اعتماد عمومی از دستگاه عدالت کیفری معلول کاهش سرعت در رسیدگی‌ها یا به تعبیر رایج، اطاله دادرسی است که این امر نیز از افزایش حجم پرونده‌ها که از تکلیف به تعقیب تمام جرائم است، ناشی می‌شود. می‌توان گفت در صورتی که بین الزام مقام قضایی به تعقیب همه جرائم و انتظارات عمومی جامعه، تعارض وجود داشته باشد، در صورت اصرار دادستان به تعقیب بی‌چون و چرای جرائم، تنش‌ها و نابسامانی‌های گوناگونی مانند بی‌اعتمادی مردم به نظام عدالت کیفری، ایجاد نارضایتی عمومی و بی‌توجهی به قانون شکل می‌گیرد (مثالی که در این رابطه میان حقوق‌دانان مطرح شده است، زدودن وصف کیفری از بزه صدور چک بلامحل است). در وضعیت موجود، برای رفع این مشکل انحراف پرونده‌ها از مسیر قضایی به‌مثابه تزریق مسکن از اهمیت برخوردار شده است. تغییر مسیر پرونده‌ها از فرایند کیفری، درباره جرائم کوچک به‌منظور فراهم‌شدن وقت بیشتر برای رسیدگی به جرائم سنگین‌تر اعمال می‌شود. برای خروج پرونده از مسیر فرایند کیفری و همسوسدن با افکار عمومی جامعه، برای تعقیب‌نکردن جرائمی

که از دید بیشتر افراد جامعه ضروری نیست، دادن اختیار تشخیص صلاح‌دیدی به دادستان‌های عمومی، راه‌حلی مناسب است (شیداییان، ۱۳۸۸: ۱۹۳).

در مباحث قبل بیان شد که دادستان‌های سلطنتی هنگام تصمیم‌گیری درباره تعقیب جرم باید توجه کنند که آیا تعقیب به نفع جامعه است یا نه. در پرونده‌های مهم و شدید، معمولاً تعقیب صورت می‌گیرد؛ مگر اینکه عوامل مربوط به منفعت عمومی علیه تعقیب باشد. این عوامل باید با دقت و انصاف سنجیده شوند. عواملی که نشان می‌دهند تعقیب کیفری به نفع جامعه نیست، به شرح زیر هستند: مجازات عمل ارتكابی خفیف باشد، آسیب و ضرر وارد شده جزئی باشد، تعقیب، اثر بدی بر جسم و روان بزه‌دیده دارد، بین جرم و تعقیب مدت‌زمانی گذشته است، بزه‌کار، سالخورده، یا یک آسیب‌ذهنی یا بیماری‌ذهنی داشته باشد، بزه‌کار آسیب یا ضرر وارد شده را جبران کرده باشد (دهدازاده، ۱۳۹۲: ۱۱۶).

۳. مصلحت‌سنجی پلیسی

وقتی پلیس در جریان ارتكاب یک جرم قرار می‌گیرد، برخورد وی، اعم از دستگیرکردن یا نکردن، به نحوه ارائه گزارش خود، توجه به آلات و محل وقوع جرم در نتیجه یک پرونده بسیار مؤثر است. همچنین تصمیم‌گیری پلیس هنگام برخورد با یک مظنون در این مورد که آیا بازداشت یا بازجویی شود یا بررسی‌های خاصی درباره وی صورت بگیرد و اینکه آیا به یک اخطار اکتفا شود، یا به جای پیگرد قانونی تنها یک هشدار رسمی به مجرم داده شود، به انتخاب پلیس بستگی دارد (جعفری، ۱۳۹۱: ۶۵). یکی از شاخصه‌های عمده مقتضی‌بودن تعقیب، اعطای میزانی از اختیارات صلاح‌دیدی به مقامات پلیس است. در سیستم قضایی کشور ما، اختیارات پلیس محدود است و همه اقدامات آن‌ها باید تحت نظر و توافق مقام قضایی صورت بگیرد؛ البته در برخی جرائم و شرایط، از جمله جرائم مشهود حق دخالت و اقدامات خاص وجود دارد، اما این کافی نیست.

در مقررات جاری ایران، ضابطان دادگستری پس از طرح شکایت یا اطلاع از وقوع جرم، اختیاری برای مختومه‌کردن یا بایگانی‌کردن آن ندارند و مکلف به ارسال گزارش‌ها و شکایات به دادسرا یا دادگاه (حسب مورد) هستند. در حقوق کیفری ایران، رابطه دادستان با پلیس بدین‌صورت است که دادستان در مقام ریاست دادسرا بر ضابطان دادگستری (از جمله نیروی

انتظامی) نظارت دارد. آن‌ها نیز موظف به اجرای دستورات دادستان هستند؛ در واقع دادستان در مقایسه با نیروی انتظامی از استقلال برخوردار است، اما نیروی انتظامی تحت نظارت دادستان قرار دارد (آشوری، ۱۳۷۶: ۱۰۱).

پلیس در نظام قضایی ایران در صورت وقوع جرم، الزام قانونی به تعقیب و انجام وظایف قانونی دارد. اگر پلیس در برخورد با جرائم اختیارات ویژه‌ای داشت، می‌توانست بسیاری از پرونده‌های سبک و کم‌اهمیت را در همان مرحله طرح در کلانتری با دادن یک اخطار یا اخذ تعهد مختومه کند و به این نحو از ورود خیل عظیم پرونده‌ها به سیستم قضایی جلوگیری کند. البته این امر محقق نمی‌شود، مگر زمانی که نیروهای پلیس، از تخصص برخوردار باشند و در چارچوب وظایف، این اقدامات را براساس قانون صورت دهند. در این زمینه، آموزش‌های مستمر و دوره‌ای پلیس از سوی دادستان، همان‌طور که در تبصره ۱ ماده ۳۰ و ۳۳ ق. آ. د. ک ذکر شده است ضروری است؛ در غیر این صورت نمی‌توان از پلیس در مقام ضابط دادگستری انتظاری در حد و اندازه مقام قضایی داشت؛ زیرا پلیس براساس قانون نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران وظایف متعدد و مختلفی دارد که ضابط‌بودن دادگستری تنها یکی از این مسئولیت‌هاست؛ البته با توجه به طرح احیای پلیس قضایی در مجلس شورای اسلامی، امید است در آینده با حضور این نهاد، شاهد اجرای دستورات قضایی از سوی پلیس ویژه در قالب پلیس قضایی باشیم و نیروی انتظامی به‌منزله ضابط عام دستگاه قضایی به وظایف تخصصی خود بپردازد.

بحث و نتیجه‌گیری

با تحلیل یافته‌های پژوهش مشخص شد که مقام تعقیب، تنها با در نظر گرفتن یک مصلحت یا منفعت، متناسب‌کردن تعقیب را عملی نمی‌کند. بلکه ممکن است برای متقاعدشدن خود و توجیه عمل قضایی، با ارزیابی ارزش‌های تأکیدشده در جامعه در برخی موارد چند منفعت یا مصلحت بزه‌دیده/ بزه‌کار و مصلحت جامعه را به‌صورت مجزا یا با یکدیگر مدنظر قرار می‌دهد، سپس از تعقیب متهم منصرف می‌شود و چه‌بسا به‌عنوان جایگزین تعقیب، از تدابیر دیگری استفاده می‌کند. نظام قضایی ایران پس از تصویب قانون آیین دادرسی کیفری در سال

۱۳۹۲ و خاتمه دادن به مسئله جوازداشتن یا نداشتن مقام تعقیب در استفاده از اصل موقعیت داشتن تعقیب، با تغییر مسیر، به سوی نظام حقوقی کامن لا متمایل شده است. با مطالعات گسترده در این باره و صرف نظر از چالش‌هایی مانند کیفرگرایی مقامات تعقیب، نبود سازوکارهای لازم و الزام نداشتن مقام تعقیب در به کارگیری تعقیب صلاح‌دیدی و نیز تعیین نکردن ملاک و معیارهای لازم برای شناسایی جرائم واجد شرایط این راهبرد، از لحاظ اینکه قاعده مذکور کم و بیش در تعقیب کیفری اعمال می‌شود، ضروری است قلمرو و گستره شمول جرائم مشمول این قاعده و نیز قاعده‌مند کردن موارد اعمال مصلحت در تعقیب کیفری سازماندهی شود؛ چراکه این امر نه تنها برای رعایت حقوق افراد ضروری است (سازماندهی و ضابطه‌مند کردن موارد مصلحت‌اندیشی در تعقیب) بلکه نمی‌توان در این زمینه از اثرگذاری و نقش جامعه در قالب انتظارات و افکار عمومی غافل بود. تحلیل یافته‌های پیش‌رو نشان می‌دهد که ارتباط میان مصلحت‌اندیشی در تعقیب کیفری با نظم عمومی و امنیت اجتماعی به عنوان مصادیق اصلی مصلحت اجتماعی، دوسویه است؛ به این صورت که مقام تعقیب در راستای اینکه جرمی را تعقیب کند یا نه، همواره باید این نکته را در نظر بگیرد که آیا افکار عمومی و ضرورت رعایت نظم و امنیت جامعه نیز تصمیم او را پذیرفته می‌دانند یا نه؛ زیرا تعقیبی که بیشتر جامعه با آن موافق نباشند، اثرگذاری لازم را نخواهد داشت.

درحقیقت چنانچه جرم ارتكابی به قدری شدید باشد که بر نظم و امنیت جامعه تأثیر بگذارد و افکار عمومی نیز توقع برخورد قاطع و جدی در این زمینه را داشته باشند، دادستان نمی‌تواند از تعقیب منصرف شود یا از جایگزین‌های تعقیب، استفاده کند، اما چنانچه بزه واقع شده از دید جامعه اهمیت بسیار و تبعات اجتماعی قابل توجهی نداشته باشد و به تبع آن، نظم و امنیت جامعه نیز مختل نشده باشد، تعقیب نکردن جرم، از دیدگاه مردم به عنوان نماینده افکار عمومی بهتر پذیرفته می‌شود. به این ترتیب جامعه و افکار عمومی نیز باید برای پذیرش تدابیر و واکنش‌هایی که به دنبال اجرای قاعده تناسب داشتن تعقیب کیفری به جانشینی تعقیب پیش‌بینی می‌شود آمادگی لازم را داشته باشند. همچنین ضروری است مصلحت‌سنجی در امر تعقیب را برای تأمین منافع عمومی و مصالح فردی تلقی کنند و آن را با انتظارات و توقعات خود مغایر ندانند. همچنین باید آموزش‌های لازم به مردم داده شود تا در اجرای این قاعده، به

مجریان و تصمیمات مذکور اعتماد کامل داشته باشند و آن را هماهنگ با خواسته‌ها و انتظارات نهایی خویش بدانند که مهم‌ترین آن‌ها رعایت مصلحت بزه‌کار و بزه‌دیده در فرایند دادرسی، حفظ نظم عمومی، امنیت اجتماعی و تأمین سلامت رفتار اجتماعی است. به‌منظور جلب اعتماد عمومی به دستگاه قضایی و نیز توجه لازم به افکار عمومی، ضروری است موارد تعقیب مصلحتی در قالب و چارچوب سازماندهی‌شده قانونی برای تکلیف مقام قضایی و پلیس در تعقیب‌نکردن گونه‌ای از جرائم که نفع اجتماعی ندارند، پیش‌بینی شود. اگرچه قاضی کیفری در تشخیص و تطبیق عنوان مجرمانه با قانون و مقررات کیفری تلاش می‌کند، باید در برخی جرائم، به‌ویژه جرائم دارای مجازات سبک و به‌منظور جلوگیری از تورم قضایی و سبک‌شدن بار دادگستری، تشخیص صلاح‌دید برای پلیس در تعقیب کیفری با رعایت ضوابط و مقررات قانونی پیش‌بینی شود. همچنین مصالح مورد نظر، از سوی قانون‌گذار پیش‌بینی و در قانون گنجانده شود تا مقامات تعقیب، آن‌ها را اعمال کنند؛ زیرا این اقدام، سبب جلوگیری از استبداد قضایی و سوءاستفاده‌نکردن مقام تعقیب از قدرت خواهد شد.

در پایان پیشنهاد می‌شود، در ماده ۴۱ ق. آ. د. ک مصوب ۱۳۹۲ و اصلاحی ۱۳۹۴، تبصره‌ای قید شود مبنی بر اینکه «در جرائم تعزیری درجه ۸ در صورتی که شاکی وجود نداشته یا گذشت کرده باشد، در صورت فقدان سابقه محکومیت مؤثر کیفری متهم، پلیس با صدور اخطار قانونی، متهم را آزاد می‌نماید. اخطار صادره باید در سامانه مربوطه ثبت به نحوی که به‌صورت برخط در دسترس پلیس و مقامات قضایی قرار گیرد. همچنین در مورد مقام قضایی تعقیب (دادستان) ضروری است عبارت «می‌تواند» مندرج در مواد ۸۰، ۸۱ و ۸۲ قانون مذکور که حکایت از اختیار دادستان در مصلحت‌سنجی تعقیب دارد به عبارت «مکلف است» یا «باید» یا «ضروری است» تبدیل گردد».

منابع

- امامی، محمد و محمدهادی صادقی (۱۳۷۷)، «مصلحت‌گرایی در دادرسی‌های جزایی»، *مجله حقوقی دادگستری*، شماره ۲۳: ۵۷-۹۶.
- آدمی، نازگل (۱۳۹۳)، *بررسی جرم‌شناختی اصل موقعیت داشتن تعقیب*، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد رشته حقوق جزا و جرم‌شناسی، استاد راهنما: مهدی شیداییان، تهران، پردیس فارابی دانشگاه تهران.
- آشوری، محمد (۱۳۷۶)، *عدالت کیفری*، تهران: انتشارات گنج دانش.
- آشوری، محمد (۱۳۸۲)، *جایگزین‌های زندان: مجازات‌های بینابین*، تهران: نشر گرایش.
- باقری‌نژاد، زینب (۱۳۹۴)، *اصول آیین دادرسی کیفری*، تهران: انتشارات خرسندی.
- بوزان، باری (۱۳۷۸) *مردم، دولت‌ها، هراس*، ترجمه مجتبی عطارزاده، تهران: پژوهشگاه مطالعات راهبری.
- بوشهری، جعفر (۱۳۸۷)، *حقوق جزا (اصول و مسائل)*، تهران: شرکت سهامی انتشار.
- بیات کمیتکی، مهناز (۱۳۸۵)، *ارزیابی مفهوم مصلحت عمومی در قوانین اساسی مشروطه و جمهوری اسلامی ایران*، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد رشته حقوق عمومی، استاد راهنما: محمد راسخ، تهران، دانشگاه شهید بهشتی.
- پوچی، جان فرانکو (۱۳۸۴)، *درآمدی جامعه‌شناختی بر تکوین دولت مدرن*، ترجمه بهزاد باشی، تهران: نشر آگاه.
- تقی‌زاده، ایمان (۱۳۹۴)، *اصل مقتضی‌بودن تعقیب در حقوق کیفری ایران*، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد رشته حقوق جزا و جرم‌شناسی، استاد راهنما: محمد باقر عامری نیا، بندرعباس، دانشگاه آزاد واحد بندرعباس.
- جعفری دولت‌آبادی، عباس (۱۳۸۹) *جایگاه امنیت در سیاست کیفری ایران*، رساله دکتری رشته حقوق کیفری و جرم‌شناسی، استاد راهنما: محمد جعفر حبیب زاده، تهران، دانشگاه تربیت مدرس.
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر (۱۳۷۲)، *ترمینولوژی حقوق*، تهران: گنج دانش.
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر (۱۳۸۷) *مبسوط در ترمینولوژی حقوق*، جلد پنجم، تهران: انتشارات گنج دانش.

- جعفری، مجتبی (۱۳۹۱)، رویکرد جنبش مطالعات انتقادی حقوق به حقوق کیفری، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد رشته حقوق جزا و جرم‌شناسی، استاد راهنما: باقر شاملو، تهران، دانشگاه شهید بهشتی.
- خزانی، منوچهر (۱۳۷۷)، سیستم قانونی‌بودن و سیستم موقعیت داشتن یا مناسب‌بودن تعقیب کیفری، تهران: کتابخانه گنج دانش.
- دهدارزاده، فاطمه (۱۳۹۲)، موارد قانونی شروع به تعقیب کیفری در ایران و انگلستان، تهران: انتشارات بهنامی.
- راسخ، محمد (۱۳۹۵)، حق و مصلحت، تهران: نشر نی.
- راغب اصفهانی، حسین (۱۴۱۲ ق)، معجم مفردات الفاظ قرآن، بیروت، لبنان: التقدّم العربی.
- رضاقلی‌زاده، ابراهیم و حمیدرضا میرزاجانی (۱۳۹۶)، «فردی‌کردن واکنش کیفری مرحله پیش دادرسی (تعقیب) در حقوق کیفری ایران با نگاهی به موازین قانونی مرتبط در حقوق فرانسه»، مطالعات علوم سیاسی، حقوق و فقه شماره ۴/۱: ۱۰۷-۱۱۷.
- شاملو، باقر و افشین عبداللهی (۱۳۹۴)، «دستاوردهای مدیریتی جرم‌شناسی در آیین دادرسی کیفری»، پژوهش‌نامه حقوق کیفری، شماره ۲: ۹۹-۱۲۸.
- شکرچی‌زاده، محسن (۱۳۹۴)، آیین دادرسی کیفری انگلستان (قاعده اقتضای تعقیب)، تهران: انتشارات مجد.
- شکرچی‌زاده، محسن (۱۳۹۱)، قاعده اقتضای تعقیب در سیاست کیفری ایران و انگلستان، رساله دکتری رشته فقه و حقوق جزا، استاد راهنما: حسین میرمحمدصادقی، دانشگاه شهید مطهری.
- شیداییان، مهدی و یزدان نصرتی (۱۳۹۷)، «شناسایی و چالش‌های تعقیب کیفری با نگاهی به حقوق انگلستان»، فصلنامه دیدگاه‌های حقوقی قضایی، شماره ۸۲: ۱۶۵-۱۹۶.
- شیداییان، مهدی (۱۳۸۸)، تحلیل اصل موقعیت داشتن تعقیب کیفری و جایگاه آن در حقوق کیفری ایران و اسلام، رساله دکتری رشته حقوق کیفری و جرم‌شناسی، استاد راهنما: ایرج گلدوزیان، قم: دانشگاه تهران، پردیس قم.
- صادقی، محمدهادی (۱۳۸۴)، «تزام مصلحت‌گرایی و حقوق بزه‌دیده در حقوق جزای اسلامی»، مجله مدرس علوم انسانی، شماره ۴: ۱۱۹-۱۴۳.
- صالحی امیری، سیدرضا و افسر افشار نادری (۱۳۹۲)، امنیت اجتماعی، تهران: مرکز استراتژیک.

- علیدوست، یدالله (۱۳۸۱)، «قوة قضاییه در آمریکا»، مجله قضاوت، شماره ۹: ۴۱-۴۲.
- عمید زنجانی، عباسعلی و ابراهیم موسی‌زاده، (۱۳۸۸)، *بایسته‌های فقه سیاسی*، تهران: انتشارات مجد.
- کاتوزیان، ناصر (۱۳۸۰)، *فلسفه حقوق*، جلد اول، تهران: شرکت سهامی انتشار.
- لهونی، مینا (۱۳۹۴)، *چگونگی تشکیل پرونده شخصیت در نظام حقوقی کیفری ایران*، تهران: انتشارات جاودانه.
- معینی علمداری، جهانگیر (۱۳۷۸)، «رابطه مصلحت عمومی و آزادی فردی»، *مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران*، شماره ۴۴: ۱۵۱-۱۷۳.
- میری، سیدرضا (۱۳۹۰)، *تعقیب کیفری*، تهران: انتشارات مجد.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین (۱۳۷۳)، *تقریرات درس جرم‌شناسی*، دوره دکتری (عدالت ترمیمی)، تهران: دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی.
- نجفی‌توانا، علی (۱۳۸۸)، «ضرورت تشکیل پرونده شخصیت در دادرسی اطفال بزهکار»، *فصلنامه خانواده‌پژوهی*، شماره ۱: ۲۹۳-۳۱۹.
- نوروزی، نادر و بهروز جوانمرد (۱۳۸۸)، «بررسی جرائم خرد در حقوق کیفری ایران»، *مجله حقوقی دادگستری*، شماره ۶۷: ۱۲۷-۱۴۴.
- نوین، پرویز (۱۳۸۷)، «مفهوم نظم عمومی در حقوق»، *نشریه حقوق اساسی*، شماره ۱۰: ۱۷۰-۱۹۰.
- نیازپور، امیرحسین (۱۳۹۲)، *توافقی شدن آیین دادرسی کیفری*، تهران: نشر: میزان.
- Ashworth, A. (1999), **Principle of Criminal Law**, London: Oxford University.
- Barry, B. (1977), "The Public Interest", in BYA. (Ed.), **Political Philosophy**, London: Quinton.
- Clarkson, C. M. V, (1987), **Understanding Criminal Law**, London: Fontana press.
- Cohen, M. A. (2005), **The Costs of Crime and Justice**, New York: Routledge.
- Farajih Ghazvini, M. (2002), **Police Protection to Victims of Crime**, Delhi: Deep and Deep Publication.
- Fletcher, G. P (1998), **Basic Concepts of Criminal Law**, London: Oxford University.
- King, P. (2000), **Crime, Justice, and Discretion in England**, London: Oxford University.
- Munice, J. (1999), **Youth and Crime: A Critical introduction**, London.SAGE.
- Slapper, G., and Kelly, D. (2001), **The English Legal System**, London: Routledge -Cavendish.
- Sprack, J. (2002), **Emmins on Criminal Procedure**, London: Oxford University.
- Wihte, R. (1999), **English Legal System in Action**, London: Oxford University.